

MEDİAD

Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Haziran 2024, 7(1), 127-153

Geliş: 27.09.2023 | Kabul: 15.04.2024 | Yayın: 27.04.2024

DOI: 10.47951/mediad.1367305

Everyday Life and Loss of Cultural Aura: Digitilization of Rituals of Passage on Zoom Cinemas YouTube Channel

Gizem Gülsün TÜRELİ *

Abstract

With the development of digital technologies, the emergence of digital space as a space different from real space has affected the way daily life practices are presented. In this respect, ancient rituals, which have an important role in daily life, have also started to be transmitted through digital space. The main problem of this study, which focuses on the digitalization of ritual, is to understand the transformation in the aura of ancient rituals as a result of their becoming a spectacle commodity with digitalization. Five videos for each category, selected by random sampling method from the videos of death and marriage rites of passage and religious ceremonies and worship rituals broadcast live on the YouTube channel Zoom Cinemas, were analyzed by text analysis method. The descriptive analysis method was used to explain the videos, which were considered as text in the sample. As a result of the research, it was understood that death rituals are the most eroded ritual form in terms of aura loss, whereas marriage rituals are more suitable for spectacle due to their nature. In the process of digitalization of worship and religious ceremonies, the inability to transmit religious experience through live broadcasting disrupts spirituality based on 'being there' through digital means.

Keywords: Ritual, Digitalization, Aura, Social Media, YouTube

Gündelik Hayat ve Kültürel Aura Yitimi: Zoom Cinemas YouTube Kanalında Geçiş Ritüellerinin Dijitalleşmesi

Öz

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte gerçek uzamdan farklı bir alan olarak dijital uzamın ortaya çıkması gündelik hayat pratiklerinin sunuluş biçimini etkilemiştir. Bu açıdan gündelik hayat içerisinde önemli bir role sahip olan kadim ritüeller de dijital uzam üzerinden aktarılmaya başlanmıştır. Ritüelin dijitalleşmesi üzerine yoğunlaşan bu çalışmanın temel problemi, kadim ritüellerin dijitalleşme ile birlikte seyirlik meta haline gelmesi sonucunda auradaki dönüşümün anlaşılmasıdır. Zoom Cinemas isimli YouTube kanalında canlı yayınlanan ölüm ve evlilik geçiş ritüelleri ile dini tören ve ibadet ritüelleri videolarından rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen her kategori için 5 video metin analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Örneklemede bir metin olarak ele alınan videoların açıklanabilmesi için de betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ölüm ritüellerinin aura yitimi açısından en çok erozyona uğrayan ritüel biçimi olduğu, buna karşılık evlilik ritüellerinin doğası gereği gösteriye daha uygun olduğu anlaşılmıştır. İbadet ve dini törenlerin dijitalleşmesi sürecinde ise dinsel deneyimin canlı yayın aracılığıyla aktarılamaması 'oradalık' üzerine kurulu maneviyatı dijital üzerinden sekteye uğratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ritüel, Dijitalleşme, Aura, Sosyal Medya, YouTube

ATIF: Türelî, G. G. (2024). Gündelik hayat ve kültürel aura yitimi: Zoom cinemas youtube kanalında geçiş ritüellerinin dijitalleşmesi. *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi (MEDİAD)*, 7(1), s. 127-153.

* Arş. Gör. Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, e-mail: ggtureli@ticaret.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0105-5156, İstanbul, Türkiye

Giriş

Kültürün en temel dinamiklerinden biri olan gündelik hayat, bireylerin nasıl yaşayacağına dair bilgileri hazır olarak sunan bir gerçekliği taşımaktadır. Klasik kültür içerisinde, toplumsal kabullerle kendini dayatan gündelik hayat, yeni iletişim teknolojileri ile birlikte hızlı bir dönüşüm sürecine girmekte ve dijital uzamda yeni dinamikler ile ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyoloji, antropoloji, psikoloji gibi insan davranışlarını ve kültürel yapıları inceleyen bilim dalları, klasik uzamdaki araştırmalarının yanı sıra dijital uzamı da araştırmalarının nesnesi kılmaktadır. Gün geçtikçe dijitalleşen gündelik hayat, dijital ortamlarda bırakılan izler üzerinden de analiz edilebilmektedir. Bu açıdan, diğer pek çok olgu gibi ritüeller de klasik uzamın yanı sıra dijital uzamda kendine alan açmaktadır. Zaman ve mekân deneyimlerinin dijital uzamda da ortaya çıkması sonucunda kadim ritüellerin dijital teknolojiler üzerinden yürütülebilir hale gelmesi ve buna bağlı olarak yaşanan değişim, araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler neticesinde ortaya çıkan ve dünya genelinde yaşanan Covid 19 pandemi süreci ile birlikte ivme kazanan gündelik hayat pratiklerinin dijitalleşmesi, alışveriş kültüründen eğitime pek çok alanda dijital uzama entegrasyonu başlatmıştır. Sokağa çıkmanın kısıtlandığı, toplu bir araya gelmelerin engellenmeye çalışıldığı ‘yeni normal’ düzende, pandemiyle de ilintili olarak, özellikle ölüm ritüellerinin gerçekleştirilmek zorunda olması, ritüelin işlenişinde de birtakım dönüşümlere neden olmaktadır. Bu açıdan çalışmada geçiş ritüellerinden ölüm ve evlilik ritüelleri ile inancın kesin ve düzenli edimlerinden olan ibadet ritüelleri ele alınmıştır. Pandemi koşulları nedeniyle cenaze törenlerinin Youtube üzerinden canlı olarak düzenlenmesi ve pandemi sonrasında evlilik ve ibadet ritüellerinin de aynı Youtube kanalı üzerinden canlı yayın olarak paylaşılmasını konu edinen bu çalışmada, Zoom Cinemas isimli YouTube kanalında yer alan videolar rastgele örnekleme yöntemiyle seçilerek, metin analizi yöntemiyle ele alınmıştır. Çalışmanın örnekleminin görsel içeriğe sahip olması nedeniyle metin analizine ek olarak betimsel analiz kullanılmış, bu sayede görselin tasviri ile metin analizine olanak tanınmıştır. Böylece çalışma, antropolojik bir niteliğe sahip ölüm ve evlilik geçiş ritüelleri ile dini tören ve ibadet ritüellerinin, kadim niteliklerin ötesine taşınarak zaman ve uzamdan bağımsız dijital bir niteliğe bürünmesi sürecini çözümlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma özellikle, bahsi geçen ritüellerin yeni iletişim teknolojileri ile birlikte dijitalleşmesi üzerinden, ölüm, evlilik ve kutsal fenomenlerinin bir gösteri metası olarak sunulması sonucu yitirdiği aurasına odaklanmaktadır. Böylece toplumlara belirli olaylar karşısında belirli davranış biçimi sağlayan, gündelik hayat içerisinde önemli bir konuma sahip olan bu ritüellerin dijitalleşme sürecine entegrasyonunu, auranın yitimi üzerinden yeniden anlamlandırmaktır. Gerçek uzam ile dijital uzam arasında kalan kültürün dijitalleşmesi sürecinde, deneyime dayalı ritüelistik eylemin dönüşümünün bir sonucu olarak ortaya çıkan aura yitimi, ritüelin varoluşsal anlamı bağlamında okunmaktadır.

1. Kültür ve Gündelik Hayat

Gündelik hayat, birçok değişkene bağlı olarak dönüşen, ancak dönüştüğü ve hatta dönüşebildiği, içinde yaşanan anda hissedilemeyen bir hareket halidir. Diğer tüm olasılıkların içinden kendini var eden bir gerçeklik alanıdır. Gerçeklik ise iktidarla alakalı bir kavram olarak sistemin diğer parçalarının çevrelediği ve şekillendirdiği bir döngüdür. Bu nedenle gündelik hayattan bahsedebilmek için iktidar ve ideoloji olgularının toplumsal düzen üzerindeki etkileri oldukça önemlidir. Bu açıdan “Gündelik hayat, bir toplumun zaman ve mekân değişkenlerine bağlı olarak kendi iç bünyesinde geliştirdiği iktisadi, kültürel ve dinsel pratiklerin birbiriyle örtüşerek belli bir tarih kesitinde somutlaşmasıdır” (Işın, 1995, s. 79). Dolayısıyla gündelik hayat, kalıplaşmış bir gerçekliğin yeniden üretiminin bireyin hayatı anlamlandırma çarkının devinimidir. Toplamların bir arada olabilmelerinin belki de en önemli bağlayıcısı bu devinimdir. Bir sonraki günün ne getireceği hakkında fikir sahibi olmak, bireyler ve toplamlar açısından büyük öneme sahiptir. Bu sayede toplumsal akıl ve düzen kendini var edebilmektedir. Toplamların yerleşik özellikleri gündelik hayatın ontolojik kaynağı olmaktadır. Bireyin içine doğduğu dünya algısının ‘biricik’ olduğu düşüncesiyle

büyümesi ve dünyayı bu ideolojik delikten görmesiyle -Zizekci anlamda bir yamuk bakmadır- gündelik hayat pratikleri insan ve dünya arasında kökleşen bir bağ yaratmaktadır. “Gündelik hayat, insanların yarattığı sosyal dünyanın bütün karmaşıklığını içinde barındıran ve bu dünyayı çok yönlü olarak betimleyen bir etkileşimler alanıdır” (Esgin, 2018, ss. 28-29). Gerçekliğin kurulduğu alan olmakla birlikte, gerçek ile kurduğu ilişkinin çözümlenebilmesi ancak kendi iç dinamikleri ile mümkün ve gündelik hayatın dışsallaştırılarak nesneleşmesini gerektirdiği için, gündelik hayat kavramı söz konusu olduğunda kesin bir tanımlama mümkün olmamaktadır. Kavramın müphemliği, gündelik hayatın ontolojisine dayanmaktadır.

20. yüzyılın başlarında, bir çalışma alanı olarak ilgi gören gündelik hayat kavramı, sonraki yıllarda “gündelik hayat sosyolojisi” olarak Alfred Schutz tarafından genişletilmiş ve sıradan olanı inceleme alanı haline gelmiştir. Bir başka deyişle, her daim mikro ölçekte incelenerek anlamlandırılan hayatın akışını, makro ölçekte çözümlene girişimini de başlatmıştır. Fenomenolojik toplumbilim adıyla da bilinen gündelik hayat sosyolojisinin kurucusu Schutz, gündelik hayatı, bireylerin anlamlı edimleri ile her daim inşa edilen bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu anlamlı eylemlerin ilişkiselliği, toplumsal olarak kanıksanmış davranış kalıplarını da beraberinde getirerek, toplumsal ve bireysel ilişki ağlarının neden-sonuçları hakkında bir bilgi stoğu üretmektedir. Anlam ve ilişki anahtar kelimeleri çerçevesinde şekillenen gündelik hayat, toplumsal hayatın kurucu öğeleri olarak belirlenmektedir (Kılıç, 2012, s. 140). O halde, toplumsal anlam birliği ve bu birlik üzerinden üretilen ilişkisellik, gündelik hayatın tahmin edilebilir döngüsünü garanti altına almaktadır. Böylece toplumsal hayatın devamlılığını sağlayan bu iki kavramın diyalektik devinimi, gündelik hayatı normlaştırmaktadır. Toplumsal uzlaşma üzerine kurulu bir yapı olarak anlam, simgesel değiş tokuşu garanti altına almakta ve kolektif bir yapılanma sağlamaktadır. Bu garanti altına alınış ise toplumsal ilişkilerin her daim belirli sonuçlar doğuracağı kabulü ve dolayısıyla güvenini de yaratmaktadır. Toplumsal hayat içerisinde yer alan bireyler, davranışlarının beraberinde getireceği sonuçları önceden bilerek ya da tahmin ederek toplumsal ilişkileri geliştirmekte ve devam ettirmektedir. Bu sayede toplumsal hayat parçalanmaya uğramadan birikimli şekilde devam edebilmektedir. Berger ve Luckmann’ın gündelik yaşam dünyası olarak tanımladıkları bu gerçeklik alanı, “yaşamlarını öznel olarak anlamlı bir biçimde idare etmekle uğraşan sıradan toplum üyeleri tarafından sadece gerçeklik olarak olduğu gibi kabul edilmekle kalmaz... Onların düşünce ve eylemlerini doğuran bir dünyadır ve bu düşünce ve eylemler sayesinde gerçek olarak muhafaza edilir” (2018, s. 30). Dolayısıyla, gündelik hayat içerisinde kalıplaşmış her edim, bir rutinde veya ritüelde kendini yeniden üretmekte ve gerçeklik olarak kendini var etmektedir.

Lefebvre’e (2016) göre, felsefe olmadan anlaşılamayacak bir kavram olan gündelik hayat, felsefe olmayanın bilgisidir. Ancak kavramın felsefe olmayan ile ilişkisi, ancak felsefe yoluyla açığa çıkabilmektedir. Dolayısıyla gündelik hayat, salt yaşam pratiklerinin kendisi değil, tüm edimlerin felsefi ele alınışı sonucu eleştirel bir okumadır. Böylece var olan gerçekliğe uyum sağlamak ve hazır olarak sunulan gündelik hayatı sorgulamadan yaşamak çoğunluğun yaşam tarzı olmaktadır. Ancak felsefi düşüncenin tohumlarının var olduğu bir zihin, içinde bulunduğu gerçekliği her daim sorgulamakta ve gerçek ‘gerçeklik’ hakkında düşünmektedir. Bu nedenle felsefi olan ile gündelik olan arasındaki bağlantı birbirini var eden iki zıt kutup olarak belirlemektedir (s. 23). Felsefi olmayan üzerine yapılan ve ancak felsefe ile cevap aranan gündelik hayatın ne’liği, genel tanımda aynı dinamiklere sahip olmakla birlikte, öznel tanımlarda kültürlerarası farklar içermektedir. Her kültürün ve toplumun tarihsel artalanı farklı olduğu için gündelik hayat pratikleri ve dönüşümleri de farklı olmaktadır. İktidar yapıları, sahiplik yapıları, ekonomik yapılar, zamanın dönüşümü gibi pek çok faktör gündelik hayatı etkilemektedir. Nitekim Berger ve Luckmann’a (2018) göre “Gündelik yaşam dünyası, hem uzamsal hem de zamansal olarak yapılanmıştır” (s. 40). Dolayısıyla küreselleşmenin etkilerinin tüm dünyayı McLuhann’ın tabiriyle ‘küresel köye’ çevirmesinden önce, zaman ve mekânın gündelik hayat üzerindeki etkisi toplumların gelişim süreçlerinin de birbirinden farklılaşmasına neden olmaktadır. Gündelik hayatın şekillenmesi kültürler arasındaki farkların da belirleyicilerinden biri olarak konumlanmaktadır. Gündelik hayat, bugün yaşanan hayattan ziyade

tarihsel köklerin yarattığı bir sonuç olan ideolojik edimdir. Bu nedenle tarihsel dönüm noktaları, iktidar yapıları ve iktisadi durumlar başta olmak üzere pek çok durumdan etkilenmektedir. Toplumdaki bazı davranışların yerleşiklik kazanması, o kültüre ait bir motif olarak devamlılığının sağlanması için belirleyici bir otorite gerekmektedir. Klasik dönem toplumlarında bu rolü genellikle dinsel ritüeller üstlenmektedir. “Doğum, ölüm ya da düğün gibi gündelik hayatın önemli olaylarında dinsel ritüel, insanlara belirli bir davranış kalıbı sunar ve buna uymayı ilke olarak ortaya koyar” (Işın, 1995, s. 83). Bu açıdan dinin belirleyici bir rol üstlenerek belirlediği yapılarda aile hayatından ticari yaşama kadar pek çok kalıp söz konusu olmaktadır. Özellikle sosyokültürel bir olgu olan aile, bir topluluğun devam ettiricilerinin yetiştirildiği ilk alan olarak belirleyici otoritenin müdahalesiyle şekillenmektedir.

Gündelik hayat zamanın ruhuna uygun olarak dönüşmekte ve kendini sürekli inşa etmektedir. Ancak gündelik hayat üzerinde belki de en keskin dönüşüm dijital teknolojilerin gelişmesi ile birlikte yaşanmaktadır. Dijital teknolojilerin gelişimi ile birlikte kültürde bir yarıklık oluşmuş ve var olan kültürün dolayımlanmış ve belki de sonrasında var olan kültürden tamamen bağımsızlaşacak bir dijital kültür ortaya çıkmıştır. Gere'nin (2008) de dikkat çektiği üzere, dijital kültür ile kültür arasındaki ilişki üzerine iki yaygın görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki dijital kültürün kendisinden önceki kültürden kesin bir kopuşu ifade etmesiyken diğeri, dijital kültürün teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan bir yapı olarak teknoloji tarafından belirlenmesidir. Bu açıdan Gere'ye göre, “Dijital kültürün dijital teknolojinin bir ürünü olduğunu söylemek yerine, dijital teknolojinin dijital kültürün bir ürünü olduğunu öne sürmek daha doğru olacaktır” (s. 17). Dolayısıyla kültür ve dijital kültür karşılıklı olarak birbirini besleyen iki yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ekranların kültürel içeriğinin sunumu için giderek daha fazla kullanılıyor olması, insan algısı ve anlayışı üzerinden en görünür ve doğrudan etkiye sahiptir. Ekran ağ toplumunda her yerdedir” (van Dijk, 2012, s. 214). Dolayısıyla dijital kültürün klasik kültür içinde gömülü olduğu söylenebilir. Üstelik sosyal medyanın kültürel ve toplumsal olarak geldiği son durumda, dijital kültürün klasik kültürden bağımsızlaşarak kendi kültürünü yaratmaya başladığını söylemek de mümkündür. Van Dijk'a (2012) göre, kültür sürekli inşa edilen bir süreç ve aynı zamanda ortaya çıkan bir sonuçtur. Bir grup insan tarafından değer, beklenti ve ifade gibi kolektif yapıların bütünü olarak kültür, teknoloji ile birlikte dijital bir nitelik kazanmıştır. Bu açıdan “dijital kültür, dijital medya aracılığıyla yapılan bir süreç ve bir dizi üründür” (s. 211). Dijital kültür ile karşılıklı bir ilişki içinde olan klasik kültür, özellikle sosyal medyanın yaygınlaşması sonucunda büyük oranda dijital kültürün etkisi altında girmiştir. Deuze (2006), dijital kültürü, bir değer sistemi ve beklentiler dizisi olarak ifade etmekte ve özellikle haber ve bilgi medyası üreticilerinin ve çevrimiçi kullanıcılarının faaliyetlerinde ifade edildiğini savunmaktadır (s. 64). Burada bahsedilen gelişen değerler sistemi ifadesi klasik kültürü şekillendiren dinamiklerle ortak bir tabanı paylaşmaktadır. Aynı şekilde klasik kültürde olduğu gibi bilgi, inşa edilen bir sürece tabi tutulmakta ve klasik kültürün temel belirleyicileri birtakım dönüşümlere uğrayarak dijital kültürde de belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla özellikle yeni medyanın da ortaya çıkmasıyla birlikte klasik kültür ve dijital kültür birbirini belirleyen ve dönüştüren bir konuma gelmektedir. Geleneksel medyada tek taraflı olarak gündelik hayat içerisine aktarılan mesajlara karşın, yeni medya ile birlikte sıradan insanın içerik üretebilme fırsatı yakalamasıyla, karşılıklı mesaj aktarımına olanak tanınmıştır. Bunun sonucunda birbiri ile etkileşim halinde olan iki kültür ortaya çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla sınırları belli olan ve mümkün olan tek gerçeklik olarak kendini sunan klasik uzamdaki gündelik hayat, dijital kültürün oluşum ve kullanım pratikleri içinde de geçerliliğini sürdürmektedir. “Dijital toplum, ... dijital ortamlarda üretilen eylem ve kültür kalıplarının gündelik hayatın değer ve anlam sistemine aktarılması ile oluşur. Anlam ve değer sistemindeki değişme, aynı zamanda dijital toplumda yeni bir kültürün varlığına da işaret eder” (Sucu & Gündüz, 2019, s. 472). Dijital alanda üretilen bu yeni kültürde klasik kültürden gelen birtakım kodlar öz bakımından devam etmekte, ancak küreselleşen ve dijitalleşen dünyaya uyum sağlayarak niteliksel olarak farklılaşmaktadır. Bu kodlar, insanlığın en başından beri var olan ve tarım devriminden dijital devrime kadar varlığını

devam ettiren niteliklere sahip olgulardır. Gündelik hayatın bir rutin içerisinde kendini gerçekleştirmesinde rol alan temel dinamikler olarak doğum, ölüm, düğün gibi temel edimlerin yanı sıra eğlence ve sosyalizasyon süreçlerinin de köklü bir geçmişe sahip olduğu düşünüldüğünde, dijitalleşmeyle birlikte tüm bunların dijital kültüre entegre olması da kaçınılmazdır.

2. Ritüelin Gündelik Hayattaki Konumu

İnşa edilmiş bir gerçeklik alanı olarak gündelik hayat, içine doğulan toplum tarafından kabul gören birtakım davranışları bireye sunmaktadır. Dünya ile kurduğu ilişkinin ilk evresinde yaşanan olaylara verilen kolektif tepkiler, bireyin dünyayı anlamlandırması ve aynı durumla karşılaştığında verebileceği tepkiyi öğrenmesi açısından önem taşımaktadır. Topluluğa ve dolayısıyla topluluğun benimsediği davranışlara uyum sağlama, belirli dönemlere ait ritüellerin öğrenilmesi ve devam ettirilmesi sürecini de kapsamaktadır. Gündelik olan içerisinde konumlanan ritüel, gücünü deneyimden almaktadır. “Gündeliklik, olayların açık alanından ve zamansal akıştan ayrılmış, pratik yaşamın bilinen ritüellerine sıkı sıkıya bağlı görünen deneyimleri karakterize eder” (Sandywell, 2004, s. 163). Dolayısıyla özellikle toplumsal içerisinde kolektif öneme sahip edimlerin mutataşması aşamasında öneme sahip olan ritüeller, aynı zamanda bir olay ya da edime ait deneyimi de sabitleştirmekte ve öngörülebilir hale getirmektedir. Marshall’ın (1999) tanımıyla ritüel, “uygun zamanlarda yerine getirilen ve sembollerin de kullanılabilirdiği, sık sık tekrarlanan bir davranış modeli”dir. Bununla birlikte, “ritüellerin etkili olduğu başlıca toplumsal alanlardan birisi dindir, ancak ritüelin etki alanı seküler ve gündelik yaşama kadar uzanır” (s. 623). Bu açıdan dini alan başta olmak üzere gündelik hayatın her alanında ritüel ve ritüelleştirme söz konusudur. Dinsel bir arka plana sahip ritüel kavramı ile gündelik hayatın tamamına yayılmış kalıplaşmış davranışlar olarak kavramsallaştırılan “kurumlaşma” kavramı arasında analogi kurulabilmektedir. Dolayısıyla gündelik hayat içerisinde seküler niteliğe sahip olan kalıplaşmış davranışların da bir ritüele sahip olduğu söylenebilmektedir.

Ritüel, aynı zamanda içinde bulunulan konuma uygun olanın seçilerek normlaştırıldığı ve uygunsuz olanın dışlandığı bir yapıdır. Bu açıdan, “gündelik hayat, bir etkileşim ritüelleri zinciri boyunca ilerleme, bazı sembollere duygusal önem yükleme ve diğerlerini solmaya bırakma deneyimidir” (Collins, 2005, s. 44). Bir başka deyişle, ritüel topluluğun ve zamanın ruhuna uygun olarak, belirli bir eylem için en uygun olan kolektif davranış biçimidir. Ritüel konusunda ilk akla gelen isimlerden biri olan Durkheim’a (2005) göre ritüel toplumsal olanın kuruluşunda etkin rol oynamaktadır. Böylece ritüel aracılığıyla ortak bilinç kurularak bir aradalık yaratılmaktadır. Dolayısıyla ritüel toplumsal sosyalizasyon sürecinde bir bütünleşme sağlayarak, aidiyet ve tabi olma hissi yaratmaktadır. Wulf’a (2009) göre “Ritüellerin amacı ya hiç edimlenemeyen ya da büyük güçlüklerle edimlenebilen toplumsal görevleri yerine getirmektir” (s. 238). Toplumsal olarak önem atfedilen ve kalıplaşmış edimlerin gerçekleştirilmesi yoluyla üstesinden gelenebilen ya da toplumsal kabul gören olay ve durumlarda ritüeller ortaya çıkmaktadır. “Ritüeller, toplumsal süreçleri düzenler ve böylece farklı gruplar arasındaki ilişkileri korur veya dönüştürür” (s. 238). Gruptaki sosyal bağ güçlendirmenin yanı sıra önemli anların kutlanması veya kriz zamanlarının atlatılması, zorluklarla baş edilmesi gibi durumlarda yapılması gerekeni belirleyen ritüeller; geçiş ritüelleri, kurum ya da makama gelme ritüelleri, mevsimsel ritüeller, pekiştirme ritüelleri ve başkaldırı ritüelleri olarak sınıflandırılabilir. Geçiş ritüelleri, doğum, evlilik, ölüm gibi durumları, kurum ya da makama kabul ritüelleri yeni bir toplumsal konuma gelme durumunu, mevsimsel ritüeller yeme, kutlama, aşk gibi eylemleri, başkaldırı ritüelleri de barış ve ekolojik hareketleri kapsamaktadır (s. 233). Geçiş ritüelleri olarak ifade edilen evlilik, doğum, ölüm gibi mevcut bir yapıdan diğerine geçişi ifade eden durumlar, evlilik gibi bireyin bilinçli olarak yaptığı eylemlerin yanı sıra ölüm ve doğum gibi kendisi dışında gelişen durumlara maruz kalmayı da içermektedir. “Geçiş ritüelleri inisiyasyon ritüellerine benzer ve değişim ritüelleridir. Bir kişiyi dönüştürmek ve onu hayatında başka bir aşamaya yönlendirmek için yapılırlar. Geçiş ritüelleri, sınırların aşılmasına, zaman ve sosyal statü değişikliklerine eşlik eden çeşitli ritüellerden oluşur” (Salamone, 2004, s. 3). Bireyin bilincinden bağımsız gerçekleştirilen tek geçiş ritüeli olan cenaze törenleri, toplum içerisinde ölüm ile

karşılaşma anının nasıl yönetileceğine dair bilgi vererek, olaya karşı verilen tepkiyi mutataştırılmaktadır. Kalıplaşarak bir sonraki nesle aktarılan ritüeller aracılığıyla, bireysel ya da toplumsal herhangi bir durumda nasıl davranılması gerektiği de bilinmektedir. Bu sayede topluluğa dahil bireyler, ilgili durumlara uygun davranışlar sergilemekte ve belirli durumlar karşısında gösterilmesi gereken davranışları öğrenerek sonraki nesillere de aktarmaktadır.

Ölüm ritüellerinin sosyal olarak inşa edilmiş yapılar olduğunu ve böylece kolektif temsilini düzenlediğini savunan Hertz'e (2004) göre, kolektif bir temsilin nesnesi olarak ölümün toplumsal bilinç açısından özel bir anlamı bulunmaktadır (s. 28). Endonezya'daki ölüm ritüelleri üzerine araştırma yürüten Hertz, burada iki aşamalı bir defin töreni yapılmasını ele almaktadır. Burada ölen kişinin bedeni ve ruhu ayrı ayrı defnedilmek için iki kez gömülmektedir. Gerçekleştirilen bu ritüeller aracılığıyla ölüm fenomeni anlık bir oluş olmaktan çıkarak belirli bir süreye yayılan süreç haline gelmektedir. "Ölüm, bireyin tarihinde yalnızca bir kez meydana gelen tekil bir olay değildir; kendini sonsuza kadar tekrarlayan ve yalnızca bir varoluş biçiminden diğerine geçişi işaret eden bir olaydır" (s. 61). Ölümün bir sürece yayılarak geçişi sağlayan ritüeller aracılığıyla dönüşmesi onu, yalnızca ölen kişinin deneyiminden çıkararak kolektif bir deneyim haline de getirmektedir.

Sosyolojik ve antropolojik ritüel kavramının yanı sıra kitle iletişim araçları ile birlikte medya ritüeli kavramı ortaya çıkmıştır. Carey (2009) tarafından ortaya atılan kavram, haber okuma ve yazmanın ritüel bir eylem olması fikrine dayanmaktadır. İletişimin aktarım boyutu ve ritüel boyutu olmak üzere iki niteliğinden bahseden Carey'e (2009) göre iletişimin aktarım boyutu bir mesajın küresel ölçekte yayılabilmesine olanak tanıırken, ritüel boyutu insanları ortak davranışa yönlendiren ve birlik sağlayan bir törendir. Bu açıdan, "haber okumak ve yazmak ritüel bir eylemdir ve dahası dramatiktir. Okuyucunun karşısına çıkan saf bir bilgi değil, dünyadaki çatışan güçlerin bir tasviridir" (s. 16). İletişimin ritüel boyutunu geliştiren Couldry (2005) ise, Medya Ritüelleri isimli kitabında kavramı genişleterek, medya ritüellerini "varsayılan meşruiyetin yeniden üretilmesini sağlayan temel mekanizma" (s. 2) olarak tanımlamıştır. Burada medya ritüeli olarak ifade edilen kavram birey ve toplum arasında diyalektik bir işleyişe sahip olan medya kullanımının toplumsal boyutudur. Medya ritüeli toplumsal olarak medya ile kurulan ilişkiye belirli tekrarların kolektif olarak aynı şekilde devam ettirilmesine atıf yapmaktadır.

Medya ritüeli kavramı geleneksel medyanın toplumsal etkileri üzerine ortaya çıkan bir kavram olması dolayısıyla medyanın toplumsal davranışı şekillendirerek bir ritüele dönüştürmesine dikkat çekmektedir. Ancak dijital teknolojilerdeki ilerleme ile birlikte medyanın etkileşimlilik özelliğinin ortaya çıkması, toplumları da medyanın içerik üreticisi konumuna getirmiştir. Dolayısıyla medya ritüeli kavramının fonksiyonunun yeniden ele alınması gerekmektedir. Çalışmanın temel sorunsalı olan ritüelin dijitalleşmesi hususundan da anlaşılacağı üzere sıradan insanın medya içeriği üretebiliyor olması, gündelik hayatta ritüellerin de dijital aktarılması sonucunu ortaya çıkardığı için Carey ve Couldry'nin tanımlamalarına ek olarak medya ritüeli için ek bir tanım yapmak gerekmektedir. Bu açıdan medya ritüelinin toplumsal açıdan medya tüketiminin kalıplaşmış tüketimi tanımına ek olarak medya ritüeli, kadim ritüellerin dijital platformlar aracılığıyla yeniden üretilebilirliği olarak tanımlanabilmektedir.

3. Yeniden-Üretim ve Aura Kavramı

Walter Benjamin'in çağın teknik imkânlarını, sanat yapıtı ve yapıtın alımlanışı açısından çözümlediği "Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı" (2007) başlıklı çalışması oldukça önem taşımaktadır. Benjamin sanat yapıtının alımlanışı üzerine yalnızca 1936'daki bahsi geçen makalesinde değil, 1931 yılında yayımlanan "Fotoğrafın Kısa Tarihi" (2012) başlıklı çalışmasında da "aura" kavramı üzerinden çözümlemeler gerçekleştirmiştir. Mekanik yeniden-üretim sanat eserleri üzerinden aslında sanatın kendisinde bir dönüşüme neden olduğunu iddia eden Benjamin, yeniden-üretim sırasında gerek eserin üretiminde gerekse eserle karşılaşma

sırasında zaman ve mekâna dayalı biricikliğe dayanan hakikatin yok olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, 'teknik', eserin içinden türediği gelenek ve konumlandığı ritüelle ilişkiyi parçalamakta, eseri köksüz bir yarı gerçeklik haline getirmektedir. Benjamin için sanat eserlerinin mekanik olarak yeniden üretilmesi, "sanatın ritüel ve gelenek üzerine kurulu olmayı bırakıp bunun yerine siyasete dayanabileceği anlamına geliyordu" (Gere, 2008, s. 44). Önemli bir ressamın ustalık eserlerinden birinin poster, duvar kâğıdı veya posta pulu olarak milyonlarca basılabilir hale gelişi, eserin otantikliğini ortadan kaldırarak Benjamin açısından 'aura'sının yitmesine neden olmaktadır. Bir anda her yerde olabilen eser, kendi anlamını mümkün kılan zaman ve uzam bağintılarını yitirmektedir. Bu nedenle, "Uzakta ve erişilmez olanı öznenin yakınına getirmek, Benjamin'e göre 'hale'yi yok eder" (Arslan, 2018, s. 411). Bu bağlamda bir eserin veya olgunun hakikati, onun ortaya çıkış şartlarının bileşkesinde bulunmakta olduğu halde; tekniğin imkânlarıyla yeniden üretilmiş eserde bu şartlar tümüyle dönüşmektedir. Böylelikle eser, ortaya çıkış koşullarına yabancılaşmaktadır. Benjamin (2007) en etkin yeniden-üretim biçiminin bile "sanat yapıtının şimdi ve burada'lığı" (s. 57), diğer bir deyişle, onu biricik kılan şartların uzamsal ve zamansal bileşenlerinin sağladığı atmosferi kopyalamayacağını ifade etmektedir. Buna göre Benjamin, "Özgün yapıtın şimdi ve burada'lığı, o yapıtın hakikiliği kavramını oluşturur" (s. 54) sonucuna ulaşmaktadır. Dolayısıyla 'aura' bir yapıtın kendi varlık şartlarının ışıltısı altında bulunuşunun ismidir. Bu bağlamda, aura'dan kopuş, yapıtın ortaya çıktığı gelenekten kopuşu anlamına gelmektedir. "Yeniden-üretim tekniği, yeniden-üretilmiş olanı geleneğin alanından koparıp almaktadır" (s. 55) diyen Benjamin, bu yolla yapıtın kitlesel hale gelmiş varlığının özgün varlığın yerine geçirildiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda aslında "Benjamin sanat eserinin var oluş sürecini ritüele dayandırmakta"dır (Gürdal, 2015, s. 69). Nitekim Benjamin'in de ifade ettiği üzere gerçekte tüm sanat eserlerinin ortaya çıkışı bir tür ritüele dayanmaktadır. Özellikle Batı sanatının doruk çağlarından olan Rönesans boyunca kilisenin isteğiyle çizilen resimler doğrudan dini amaçlar taşımaktaydı. Eserler kadim nesnelere haline gelerek katedrallerde yüzlerce yıl boyunca aynı yerde durmakta, kimisi yalnızca yılın belli dönemlerinde topluma açık olarak sergilenmekteydi. Bu bağlamda yalnızca bakış dahi bir tür özdeşleşme pratiğine dönüşmekte, insanlar bir nesneyi görmek için tören anını beklemek zorunda kalmaktaydılar. Böylece bir nesne olarak yapıt, gelenek ve ritüelin çağlar boyunca muhafaza ettiği aura'sını korumaktaydı. Bu nedenle "Bir nesnenin hakikiliği, maddi varlığından tarihsel tanıklığına değin, başlangıçtan bu yana o nesnede gelenekleşmiş olanların bütününden oluşur" diyen Benjamin (2007), yeniden üretim ile tarihsel tanıklık öğesinin sarsıntı geçirdiğini ve böylece nesnenin otoritesinin zarar gördüğünü ifade etmektedir (s. 55). Yalnızca belli dönemlerde ziyaret edilebilen ikonaların, baskı makineleri aracılığıyla çoğaltılarak, katedrallerden evlerin salonlarına getirilmesi, nesne üzerinde biriken tarihsel tanıklığın gücünün zaman ve mekân ile parçalanmasına neden olmuştur.

4. Araştırma

4.1. Yöntem

Çalışmada, örnekleme dahil edilen video içerikleri metin analizine tabi tutulmaktadır. Örneklem dahilinde incelenecek içeriklerin görsel olması dolayısıyla metin analizi yönteminin yanı sıra betimsel analiz yöntemi de kullanılmaktadır. Bu sayede videolardaki veriler anlamlı ifadelere dönüştürülerek analizin netleşmesi hedeflenmiştir. "Kültürel çalışmalar araştırmalarında metin analizi, kitaplarda, filmlerde ve TV programlarında bulunanlar da dahil olmak üzere kültürel mesajların yakından okunmasını ve yorumlanmasını vurgular" (Campbell vd., 2014, s. 536). Bu açıdan yazılı içeriklerin yanı sıra görsel ve işitsel içeriklerin de incelenmesi metin analizi yöntemiyle yapılabilmektedir. "Medya etkileri araştırması medya mesajlarına modern bilimin araçlarıyla (tekrarlanabilirlik, nesnellik ve veri) yaklaşırken, metin analizi ritüellere, anlatılara ve anlamlara bakar" (Campbell vd., 2014, s. 536). Bu sayede görsel içerikler üzerinden kültürel kodların aktarılmasına dair içeriklerin ele alınmasına olanak tanınmaktadır. Ritüel ve anlamların çıkarsanmasına dair bu yöntem için betimsel analiz yapılması analizi güçlendirmektedir. Örneklem üzerinden elde edilen verilerin, belirli bir temel üzerinden yorumlanması olarak tanımlanabilecek

betimsel analizde amaç, “elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” ve çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri işleme, bulguları tanımlama, bulguları yorumlama olmak üzere dört aşamadan oluşmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 224). Nitel veri analizi içerisinde konumlanan betimsel analiz, özellikle sosyal olay ve olguların belirli bir tema çerçevesinde yorumlanarak anlamlandırılmasına olanak sağlamaktadır.

4.2. Örneklem

Çalışmanın örnekleme, Youtube üzerinden cenaze töreni düzenleyen “Zoom Cinemas” isimli YouTube kanalından seçilmiştir. Zoom Cinemas (2023) Youtube kanalı, Hindistan’ın Kerala eyaletinde yer alan Pathanamthitta’da bulunan bir şirkete aittir. Şirket pandemi döneminde gerçekleşen cenaze törenleri ve düğün törenlerinin video çekimlerini yapmakta ve tören sırasında canlı yayın olarak Youtube üzerinden yayınlamaktadır. Zoom Cinemas kanalının seçilmesinde amaçlı örnekleme yöntemleri arasında yer alan aykırı durum örnekleme kullanılmıştır. “Bu örnekleme tekniği, derin bir incelemeye tabi tutulabilecek sınırlı sayıda ancak aynı ölçüde de bilgi bakımından zengin durumların çalışılmasını öngörür” (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 108). Dolayısıyla verilerin bulunduğu coğrafya ya da kültürel niteliklerinden bağımsız olarak, aykırı bir duruma işaret etmesi dolayısıyla seçilen Zoom Cinemas kanalının “canlı” sekmesinde yer alan tüm videolar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı 12 Eylül 2023 tarihi itibarıyla ilgili kanalın “canlı” sekmesinde 93 video bulunmaktadır. En eski videonun yüklenme tarihi 2020 yılı olarak tespit edilmiştir. En yeni yükleme ise 9 Eylül 2023 tarihinde yapılmıştır. Zoom Cinemas kanalının “canlı” sekmesinde yer alan 93 videodan 63’ü cenaze töreni videosu, 19’u evlilik töreni ve 11’i kilise ibadeti videosudur. Cenaze töreni videolarından 2 video kayıt hatası nedeniyle asıl videonun yanlış kaydı olması nedeniyle örneklemden çıkarılmıştır. Böylece son durumda araştırma evreninde toplam 91 video bulunmaktadır. Araştırmanın evreni içerisinde cenaze, düğün ve ibadet olmak üzere her üç kategoriden rastgele örnekleme yöntemiyle 5 video seçilerek toplam 15 video üzerinden örneklem oluşturulmuştur.

İlk olarak 61 cenaze töreni videosu incelenmiştir. Bu videolardan 25’i kadın 36’sı erkek cinsiyete sahip kişilerin videolarıdır. Bu videolar arasından rastgele seçilen 5 videoya dair bilgiler Tablo 1’de gösterilmektedir. Tablo 1’de yer alan bilgilere göre örnekleme dahil edilen videolardan 3’ü kadın, 2’si erkektir. Ölüm ritüellerine ait örneklem videolarının süresi ortalama 3 saat ile 6 saat arasında değişmektedir.

Tablo 1. Cenaze Töreni Videolarına Dair Örneklem Bilgileri

Video İsmi	Video Süresi	Cinsiyet	Yüklenme Tarihi	Video Linki
George Geevarghese	4:15:43	Erkek	07.12.2020	https://youtube.com/watch?v=BgV-q2_8NgU
Saramma Joshua	3:25:38	Kadın	06.02.2021	https://youtube.com/watch?v=zNAMEEKrmC4
Deenamma Skariah	3:42:33	Kadın	10.08.2021	https://youtube.com/watch?v=6Sqi_ehEcmo
Baavan T. Koshy	5:42:55	Erkek	22.02.2022	https://youtube.com/watch?v=nmj-aNH2HZQ
Aniyamma Thampikutty	4:21:21	Kadın	21.06.2023	https://youtube.com/watch?v=B5lRgp7wb8Y

İkinci kategoride yer alan evlilik töreni için toplam 19 videodan rastgele seçilen 5 videonun bilgisi Tablo 2’de gösterilmektedir. Tabloya göre örnekleme dahil edilen 5 videodan 1’i nişan 4’ü düğün törenine ait canlı yayınlara aittir. Örneklem dahilinde incelenecek evlilik ritüeline ait videoların süresi yaklaşık 2 saat ile 4 saat arasındadır.

Tablo 2. Evlilik Töreni Videolarına Dair Örneklem Bilgileri

Video İsmi	Video Süresi	Tören Türü	Yüklenme Tarihi	Video Linki
Sheryl ve Titti	01:46:02	Nişan	16.01.2021	https://youtube.com/watch?v=qaDvR3Yyxfk
Sachin ve Megha	03:27:33	Düğün	10.05.2021	https://youtube.com/watch?v=B-8NKco5Roo
Anand ve Teny	03:42:56	Düğün	26.09.2022	https://youtube.com/watch?v=9F5QH8UH7Dw
Leya Sara Joji ve Lino K Thomas	03:31:59	Düğün	22.01.2023	https://youtube.com/watch?v=YI9jnyBsTos
Robin ve Vincy	04:02:19	Düğün	09.07.2023	https://youtube.com/watch?v=I3A6AkYsPBM

Üçüncü kategoride yer alan kilise ibadet videoları için toplam 11 videodan rastgele seçilen 5 videoya ait bilgiler Tablo 3'te gösterilmektedir. Tablo 3'te yer alan verilere göre 1 kutsal kurban isimli ayin, 2 haftalık ibadet ayini, 1 ayak yıkama ritüeli ve 1 bayram töreni videosu bulunmaktadır. Videoların uzunluğu ortalama 2 saat ile 6 saat arasında değişmektedir. Bazı videoların isimleri Youtube kanalında Hint alfabesi ile yazıldığı için örnekleme eklemekten önce sayfa otomatik olarak Türkçeye çevrilerek isimler alınmıştır.

Tablo 3. Kilise İbadeti Videolarına Dair Örneklem Bilgileri

Video İsmi	Video Süresi	Tören Türü	Yüklenme Tarihi	Video Linki
Kutsal Kurban	03:35:15	Kutsal Kurban	09.12.2020	https://youtube.com/watch?v=K7nyMCzD4CU
Ignatius Maha Edavaka	04:09:56	Ayin	06.12.2021	https://youtube.com/watch?v=32hRZGBtICU
Yıllık 2021	06:10:55	Ayin	09.12.2021	https://youtube.com/watch?v=8jQ3hxR8iEE
Ayak Yıkama Servisi	02:28:38	Ayak Yıkama	06.04.2023	https://youtube.com/watch?v=Nbww7aQdjll
Bayram	02:01:13	Bayram	06.05.2023	https://youtube.com/watch?v=HEn-FsC73xw

4.3. Bulgular ve Tartışma

4.3.1. Ölüm Ritüellerinin Dijitalleşmesi

Örnekleme dahil edilen 5 cenaze töreni videosu incelendiğinde klasik uzam içerisinde var olan bazı ritüellerin dönem koşulları dikkate alınarak dijital uzama taşındığı görülmektedir. Her video Görsel 1'de belirtildiği şekilde cenaze töreni afişi ile başlamaktadır.

Görsel 1. Cenaze Töreni Afişi Örneği, Deenamma Skariah (2023)

Videoların başlangıcına yerleştirilen görselde, ölen kişinin fotoğrafı, adı-soyadı, yaşı, törenin hangi tarihte ve nerede yapılacağı, canlı yayının hangi saatte başlayacağı gibi bilgilerin yanı sıra,

şirketin adı ile internet sitesi ve irtibat numaraları yer almaktadır. Böylece cenaze afişi bir yandan tören için gerekli bilgileri aktarıp taziye dileği sunarken, bir yandan da şirketin reklamını yapma ve tanınırlığını arttırma amacını gütmektedir. Görselde ‘canlı’ ifadesine yapılan vurgu oldukça ironik bir anlam içermektedir. Nitekim cenaze töreni afişinin üç yerine kullanılan ‘canlı’ ifadesi, dijital ortama taşınmış törenin anlamı ile çelişki içerisindedir. Bu bağlamda ölen kişinin fotoğrafı “Canlı İzle” seçeneği ile sunulmakta, ‘canlı’ yayının hangi saatte başlayacağı ifade edilmekte ve şirketten herhangi bir ölüm durumunda ‘canlı rezervasyon hizmeti’ alınabileceği hatırlatılmaktadır. Ölünün fotoğrafının ‘Canlı İzle’ ifadesi ile sunulması, cenaze töreninin geliştiği ritüel çevresinden koparılarak dijital ortama aktarılmasının yan etkilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer biçimde George Geevarghese videosunda (2023) yer alan görselin en üstünde “A Glorious Home Call” (Harika Bir Ev Yayını) ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade de cenaze ritüelinin yüzlerce yıllık pratikle oluşan anlamsal şeceresinin dijitalleşme ile erozyona uğrayışının bir görünümüdür. Nitekim cenaze töreninin ciddiyeti istisnai durumlar hariç tüm kadim inançlar tarafından kabul görmüş olduğu halde dijitalleşmenin dinamikleri böylesi bir töreni dahi ‘harika bir yayın’ olarak sunarak anlamsal koordinatını dönüştürmüştür.

Samma Joshua (2023), Baavan T. Koshy (2023) ve Aniyamma Thampikutty (2023) isimli videolar cenazenin ambulans ile getirilmesi ve tören alanına taşınması ile başlamaktadır. Cenazenin getirilişi gibi herhangi bir konuşma ve dini tören olmayan durumlarda videonun arka fonuna müzik eklenmiştir. Cenazenin getirilişini din adamlarının kendi mezheplerinin gereklerine göre dua edişleri ve aile bireylerinin ölen kişi hakkındaki konuşmaları takip etmektedir. Ardından cenazenin kiliseye taşınması sırasında canlı yayına ara verilmektedir. Verilen ara ‘canlı yayının’ kilisede devam edeceğine ilişkin bir açıklama içererek izleyicileri beklemeye davet etmektedir. Videoların tümünde tören boyunca cenaze herkes tarafından görülebilir şekilde konumlandırılmakta ve canlı yayın sırasında kamera sık sık cenazenin yüzüne odaklanmaktadır.

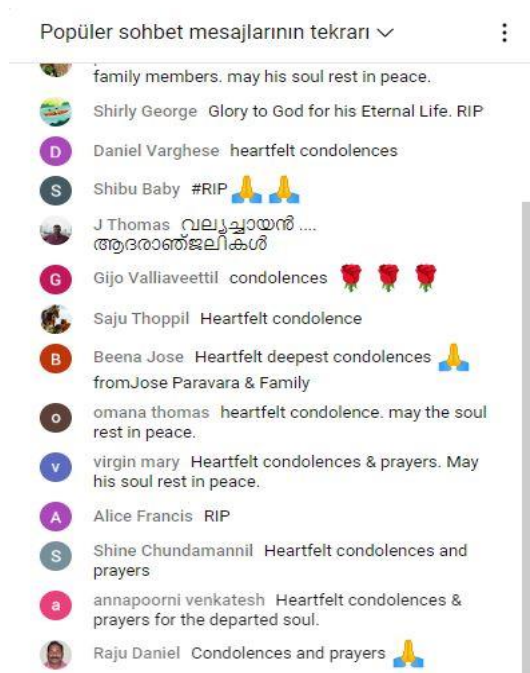
Görsel 1. Cenazenin Taşınması Sırasında Verilen Duyuruya Ait Görsel, Samma Joshua (2023)

Cenazenin kiliseye taşınmasının ardından canlı yayın yeniden başlamakta ve dini törenin icrası sırasında yayın devam etmektedir. Genellikle yayını aile bireylerinin sırayla girerek cenazeye son kez bakmaları ve edilen dualar takip etmektedir. Ardından cenaze videonun arka fonuna girilen bir müzik eşliğinde mezarlığa taşınmaktadır. Devam eden dini törenin ardından cenaze defnedilmekte ve videolar cenazenin mezar içine indirilişinin ardından tabutun son kez gösterilmesiyle son bulmaktadır. Kimi videoların sonundaki “Thanks for watching” (İzlediğiniz için teşekkürler) yazısı da ritüelin dijitalleşmesinin etkilerini göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Nitekim bu ifade törenin bir son görev olmaktan çıkıp, bir tür gösteri haline getirildiğini göstermektedir. Kadim ritüellerin

dijitalleşmesi, yüzlerce yılda biçimlenen pratiklerin başta internet olmak üzere yeni teknolojilerin dolayımına girdiğinde, bir gösteri metasına dönüşmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir. Guy Debord (1996) tarafından dikkat çekildiği üzere gösteri, sistemin içkin bir niteliğidir. Kapitalizmin gösteri ile ilişkisini sorgulayan Debord'a göre, "Gösteri, günümüzde üretilen nesnelere kaçınılmaz süsü, sistemin rasyonelliğinin genel açıklaması olarak ve sayıları giderek artan imaj-nesnelere doğrudan doğruya biçimlendiren ileri bir iktisadi sektör olarak güncel toplumun esas üretimi'dir" (1996, s. 17). Buna göre sistem içerisinde üretilen nesnelere kaçınılmaz olarak gösteri metası haline gelmekte, hatta gösteri toplumun tek gerçek üretim sektörü olmaktadır. Örneklemede görüldüğü üzere sistem, 'Gerçek'e ait bir olgu olan ölümü üretmese de ölüm imajını üretmekte ve onu bir gösteriye çevirerek ölen kişinin yakınlarına satmaktadır. Böylece güç dengelerinin dönüşümü, miras hukuku ve yenilenen ilişkiler ağını hareketlendirmesi gibi nedenlerle kültürün en hassas dinamiklerinden biri olan ölüm ve cenaze töreni gibi konular dahi bir gösteri metası olarak pazarlanabilmektedir. Oysaki yüzlerce yıllık dini pratikler cenaze ve cenaze törenini kültürün son derece mahrem konuları arasına yerleştirmiştir. Bu bağlamda ritüelin dijitalle aktarılmasıyla birlikte cenazenin definden önce son kez görülmesi veya cenazenin başında dua edilmesi gibi törene ilişkin kültürel aura'yı vurgulayan uygulamalar işlevsiz kalmaktadır. Nitekim cenazenin definden önce son kez görülmesini anlamlı kılan cenazenin yüzünün bir daha görülemeyecek olmasıdır. Bu ritüel, imajların teknik imkanlar ile kaydedilmesinden önce zihinde son bir hatıra ortaya koymak üzere gelişmiş, böylece cenaze töreni ölen kişiye ilişkin nihai, tekrarlanamaz ve eşsiz bir atmosfere yerleştirilmiştir. Ancak mekanik yeniden üretim çağında sanat eserinin üretim koşullarının ayırt edici niteliklerini içeren atmosferinin yitilmesi gibi, kadim ritüellerin tekrar imkânı bulunmayışına dayanan aurası da dijitalleşmenin ele aldığı olguları gösteri metası haline getiren yan etkisiyle dağılmaktadır. Cenazenin son kez görülmesi gibi kendi anlam örüntüsü içerisinde biricik konumdaki bir olgu, dijitalleşme ile arka fonunda müzik kullanılan bir Youtube videosu haline getirilmekte ve sonsuz kez izlenebilir potansiyeliyle sanal ortama taşınmaktadır. Böylece cenazenin defninin üzerinden yıllar geçtikten sonra dahi aslında kültürel açıdan son derece mahrem konumdaki defin ritüeli defalarca kez izlenebilir hale gelmektedir. Bu durum dijitalleşmenin, kültürel ritüellerin alımlanışı üzerindeki etkisinin de açık bir örneğidir.

Görsel 2. Cenaze Törenine Canlı Yayın Aracılığıyla Katılanların Mesajlarından Kesit İçeren Görsel, George Geevarghese (2023)

Cenaze törenlerinde üç konumdan söz etmek mümkündür. Ölen kişinin cenazesi, ölen kişinin en yakınları ve diğerleri olarak kategorize edilebilecek olan bu üç konumun cenaze töreni sırasında oynaması gereken roller de ritüelin akışı boyunca belirlenmiş durumdadır. “Cenaze törenleri, dini veya kozmolojik önemlerinin yanı sıra, genellikle hem ölen kişi hem de yas tutan kişiler için önemli bir sosyolojik göstergedir” (Cohen, 2001, s. 82). Burada özellikle yas tutan kişilerin ölen kişiye yakınlık dereceleri yasin niteliğini de belirlemektedir. Ancak dijitalleşme ile birlikte yas ve taziyenin boyutunun da değiştiği görülmektedir. Cenaze törenlerinin dijital uzamda canlı olarak yayınlanması mekân ve zamanın sağladığı tarihsel tanıklığı ortadan kaldırarak, kültürel açıdan yerleşik konumdaki ölüye hürmeti kapsayan matem atmosferini yok etmektedir. Görsel 3’te cenaze törenine ait canlı yayının sohbet kısmından alınan ekran görüntüsünde de görüldüğü üzere, canlı yayın üzerinden törene katılan yakınların, yayının mesaj bölümüne “R.I.P.” (Huzurla Uyu) ifadesini kullanarak ‘duygularını dışa vurması’ bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Burada bir kayba dair duygular klişeleşmiş birtakım kalıplar üzerinden ifade edilebilmektedir. Cenaze töreninin gösteri metasına dönüşmesinde olduğu gibi, bir olay ya da durum karşısındaki duygunun da adeta bir fordist üretim bandında üretilir gibi seri olarak ve tamamen ifade ettiği duygudan soyutlanarak bir gösterge üzerinden dolaymlandığı görülmektedir. Böylece tamamen duygular ve ritüeller üzerinden kurulan bir varlık alanına sahip cenaze törenine dair ifadeler, bir anlamı yansıtmış gibi görünen, ancak bir duygu barındırmayan kısaltmalar üzerinden yürütülmektedir. Yanı sıra, cenaze törenleri için ritüelistik anlam barındıran çiçeklerin, canlı yayın aracılığıyla birer imoji olarak sunulması, aslında orada olmayan bir çiçeğe atıf yapmakta ve çiçeğin yalnızca görüntüsünü cenazeye sunmaktadır. Swartz ve Jordan’ın (1976) ölüm ritüelleri üzerine yaptıkları araştırmalarında kadim defin şekillerinde de çiçeğin oldukça fazla kullanıldığını tespit etmişlerdir. Buna göre kültürden kültüre farklılık göstermekle birlikte çiçeklerin yeniden doğuşun simgesi ve büyüünün bir ifadesi olarak kullanılabilmesi yorumunu yapmaktadırlar (ss. 336-337). Ancak dijitalleşme ile birlikte büyüsel niteliğe sahip çiçeğin yerini çiçeğe dair basit bir figürün alması cenazenin mistik aurasının yitimine neden olan ifadelerden biri olarak bulunmaktadır. Katılımcı yorumlarında dikkat çeken bir diğer ifade dua ve taziyenin yalnızca kelime olarak ifade edilmesidir. Ritüelin en önemli bölümlerinden biri olan dua, inancın temeli olan yaratıcı ile kurulan ilişkidir ve her inançta belirli bir kalıp ve tekrar içermektedir. Dolayısıyla neredeyse büyü olan ve kutsamanın bir aracı olarak bir işlev gören duanın ritüele uygun olarak inancın gerekleri çerçevesinde yürütülmesi duanın dua olma niteliğine sahip olmasını sağlamaktadır. Ancak Görsel 3’te görüldüğü üzere “Condolences and prayers” (başsağlığı ve dualar) şeklinde taziyeye mesajları iletilmektedir. Ancak inancın gerektirdiği sözlerin söylenmemesi, ancak o sözlere dair tikel ifadelerin kullanılmasıyla duanın ikamesinin umulması cenaze töreninin aurasının yitirilmişliğinin taziyeye mesajlarında da ortaya çıktığını göstermektedir. Sözün büyüünün bozulmasıyla birlikte ritüelistik ve kutsal bir içerik olan dua, yalnızca gösterenine dönüşerek kelime haline dönüşmekte ve “dua” dendiğinde tüm ritüelin tamamlanması umulmaktadır.

4.3.2. Evlilik Ritüelinin Dijitalleşmesi

İnsan soyunun devamlılığının kontrol biçimlerinden biri olarak inşa edilmiş ve tüm kültürlerde kendine yer edinmiş olmakla birlikte içerik olarak kültürden kültüre değişiklik gösteren evlilik fenomeni, iki insanın hayatlarını birleştirme eşiklerinin resmileştiği törendir. Böylece evlilik, bireylerin bir durumdan diğerine geçtikleri ve bu geçiş anının topluluğun diğer üyelerinin tanıklığına dayandığı bir toplumsal kabulü içermektedir. “Evlilik toplumsal ve ailevi sürekliliğin temelidir. Bu nedenle özel hayat zamanı ‘evlilikten öncesi’ ve ‘sonrası’ diye bölünür ve bu zamana serpiştirilmiş olaylar söz konusu iki dönem arasında eşitsiz biçimde paylaşılır” (Martin-Fugier, 2007, s. 249). Kişilerin hayatlarında bir durumdan ötekine geçişi sembolize eden ve yeni bir hayatın kuruluşunu sembolize eden evlilik törenleri de geçiş ritüelleri arasında yer almaktadır. “Ritüeller üzerine antropolojik literatür, evliliği yaşam krizleri kategorisine yerleştirir çünkü bu, yaşamın bir aşamasından diğerine geçişi işaret eder... Çoğu durumda bu, evrensel olarak müzik, dans, yiyecek ve içecek kutlanan mutlu bir olaydır” (Salamone, 2004, s. 230). Bireylerin ait oldukları topluluğun

diğer üyeleriyle karı ve kocanın ilanı ve toplumsal kabulünü içeren evlilik ritüeli, farklı kültürlerde farklı ritüeller barındırmakla birlikte genelde eğlence ve kutlama odaklı olaylardır. Küreselleşme ve Batılı gelenekleri taklit etmenin artışıyla birlikte evlilik ritüellerinde de birtakım değişimler yaşanmasının yanı sıra Salamone'a (2004) göre, ritüeller topluluğa aidiyet duygusunu pekiştiren bir araç olarak güvenlik ve kalıcılık duygunu pekiştirmesi açısından önem taşımaktadır (s. 235). Böylece evlilik çağına gelecek bireyler için de evlilik törenine dair bilgi aktarılmakta ve bireylerin hayatlarında yapacaklarına dair öngörü geliştirmeleri sağlanmaktadır. Böylece topluluğa ait gelenekler devam etmekte ve birlik ruhu kendini sürekli yenilemektedir.

Zoom Cinemas (2023) isimli YouTube kanalında yer alan evlilik törenlerine dair videolar arasından örnekleme dahil edilen videolarda genel olarak törene ait bilgilerin yer aldığı, üzerinde gelin ve damadın resmi bulunan ve gün, saat ve yer bilgisinin yanı sıra canlı yayının bir süre sonra başlayacağına dair bilgi yer almaktadır.

Görsel 3. Evlilik Töreni Kapak Fotoğrafı, Leya Sara Joji ve Lino K Thomas (2023)

Görsel 4'te yer alan görselde bir örneği bulunan evlilik töreninin kapak fotoğrafı düğünün başlamak üzere olduğuna dair canlı yayın katılımcılarını bilgilendirmektedir. Burada da cenaze töreni videolarında kullanılan kapak fotoğrafı ile benzer bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır. Ancak cenaze töreninin ontik doğasına aykırı olarak kendini hissettiren bu uygulamanın düğün töreni için neredeyse sıradanlaşmış bir ritüel olduğu hissi yaratmaktadır. Burada her iki ritüel arasındaki duygu faktörü ön plana çıkmaktadır. Gösteri metasına dönüşme süreci genellikle eğlenceli olan ve kutlanacak olanla ilişkilendirildiği düşünüldüğünde, birlikteliğin ilanı ve kutlanması süreçlerinin gösteriye dönüşmesi muhtemel görünmektedir. Bu açıdan örnekleme yer alan ritüeller içerisinde dijitalleşmeye ve gösteriye en yakın ritüelin evlilik ritüeli olduğu söylenebilmektedir.

Örnekleme yer alan videolar genellikle belirli bir sırayı takip etmektedir. Kapak fotoğrafı eşliğinde canlı yayına geçişin beklenmesinin ardından gelin ve damadın kiliseye gelişi ile birlikte video başlamaktadır. Ardından rahip tarafından kutsama ve dini nikâh töreni gerçekleştirilmektedir. Kilisede gerçekleştirilen nikâhın ardından kutlamalar başlamaktadır. Kutlamalarda çiçekler, dans ve müzik kullanılmaktadır. Bazı videolarda davetlilere yemek verilmekte ve yemek süreci de canlı yayında paylaşılmaktadır.

Görsel 4. Evlilik Töreni Dini Nikâh Kutsama Anı, Anand ve Teny (2023, 3:42:56)

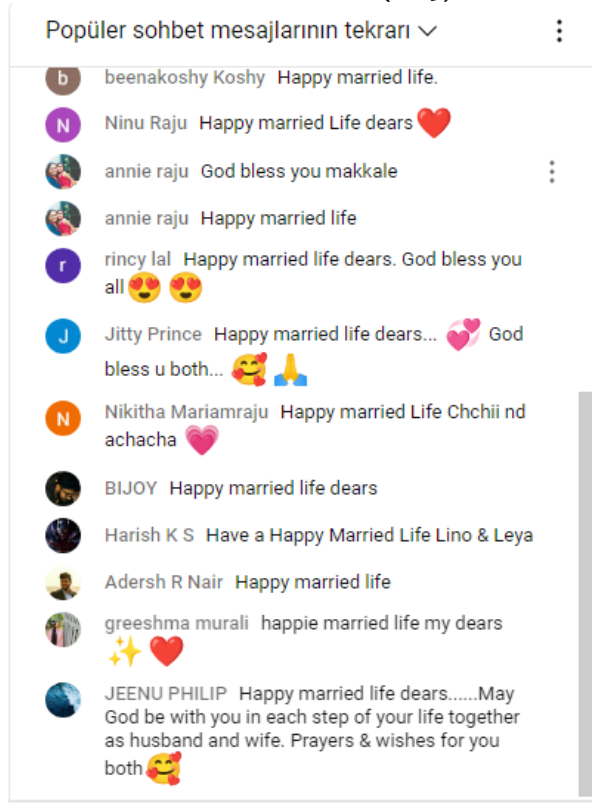

Görsel 5'te Anand ve Teny (2023) isimli videoda yer alan kilise nikâhı sırasında gelin ve damadın rahip tarafından kutsanması anı yer almaktadır. Burada dikkat çeken kutsama anının canlı yayın videosu haricinde üç kamera tarafından dikkatle kayda alınıyor oluşudur. Bu da geçiş ritüellerinden evlilik ritüelinin 'anın ölümsüzleşmesi' konusunda diğerlerinden ayrılan romantik hassasiyetine dayanmaktadır. Geçiş ritüelleri arasında kolektif bir romantizme dayandırılan tek ritüelin evlilik ritüeli olması, özellikle internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte küresel ölçekte standartlaşmış bir romantizm anlayışının da yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle büyümlü bir romantik an olarak evlilik töreni, her anı mükemmel planlanmış ve kayıt altına alınmak zorunda olan bir ritüele dönüşmektedir.

Evlilik ritüelinin diğer ritüellerden ayrılan bir diğer özelliği de evliliğin topluluk tarafından kabul görmesine dayalı bir eylem olmasıdır. Arkaik toplumlarda, resmi nikâh ile dini nikah arasında bir ayrım bulunmayan dönemlerde, evlilik ötekilerin nazarında gerçekleştirilen ve topluluktan onay alınmasını gerektiren bir eylem olarak sürdürülmekteydi. Bu nedenle evlenmeye karar vermiş iki kişi sadece kendilerinin bildikleri bir evlilik töreni gerçekleştirememekte, gerçekleştirseler de geçerliliği olmamaktaydı. Günümüzde de benzer şekilde evlilik törenlerinde şahitlerin bulunması arkaik toplumlardaki bu uygulamanın devamı niteliğindedir. Nitekim evlilik bir toplumsal kabul mekanizması olarak işlev görmek ve ötekinin kabulünün resmileşmesini gerektirmektedir.

Dijitalleşme ile birlikte diğer ritüellerde olduğu gibi evlilik ritüeli de ne sadece gerçek uzamda ne de sadece dijital uzamda gerçekleşmektedir. Topluluğun evlilik kararına katılımı hem gerçek uzamda hem de dijital aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak dijitalde canlı yayın üzerinden evlilik törenine katılanlar zamansal olarak ritüelin doğasından ayrılmaktadır.

Görsel 5. Evlilik Törenine Canlı Yayın Aracılığıyla Katılanların Mesajlarından Kesit İçeren Görsel, Leya Sara Joji ve Lino K Thomas (2023)

Görsel 6’da canlı yayın üzerinden düğün törenine katılan kişilerin mesajlarından bir kesit yer almaktadır. Burada yer alan tebrik mesajları canlı yayın mantığı ile çelişkili bir zamansal konumda bulunmaktadır. Nitekim canlı yayın esnasında gelin ve damadın ritüele dahil oldukları göz önünde bulundurulduğunda canlı yayın mesajlarını kontrol etmeleri mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla kendilerine gelen iyi dilekleri ve tebrikleri ancak ritüel sonrasında, hatta canlı yayın videosunu ne zaman açabilirlerse, o zaman görebilmektedir. Dolayısıyla evlilik ritüeline katılma ve evliliğin toplumsal onayında rol oynayan ‘ötekinin bulunuşu’ dijital uzamda ötelenmektedir. Gelin ve damat ancak ritüelin gerçekleşmesinden sonra bu bulunuşun farkına varmaktadır. Böylece eş zamanlı olarak gerçekleşmesi üzerine kurulu canlı yayın mantığı ironik bir sürece dönüşmektedir. Canlı yayın uygulaması olmadan da ritüele gerçek uzamda dahil olamayan topluluk üyeleri örneğin mektup gibi basit iletişim araçlarıyla dahi töreni tebrik edebilecek ve iyi dileklerini iletebilecektir. Dolayısıyla evlilik töreninin canlı yayınlanması ve konukların canlı yayın üzerinden törene katılmaları birbirinden bağımsız iki ayrı zamanın olayı gibi konumlanmaktadır. Bu nedenle evlilik ritüeli özelinde ritüelin dijitalleşmesinin zamansal düzen açısından farklı bir sonuca neden olduğu anlaşılmaktadır.

4.3.3. İbadet ve Dini Törenlerin Dijitalleşmesi

Her inanç kendine ait tekrarlayan bazı davranışların da ortaya çıkması sonucunu yaratmaktadır. Kutsal olduğuna inanılan tarihsel olayların anılması, inancın gereklerinden biri olarak görülmektedir. Geçmişte yaşanan ve kutsallığıyla yaratıcıya ulaşmaya olanak tanıyan dini ritüeller, geçmiş kutsal olayların hatırlanması, anılması ve bunların belirlenen kurallara göre yapılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. “Her ritüel başlangıçta olan bir olayın yeniden kuruluşudur” (Demirci, 2013, s. 53). Dolayısıyla ibadet ve dini törenlerde yapılan her davranış ve söylenen her söz, o inancın hatırlatmak istediği olayı yeniden ve yeniden ilk kutsallığı içinde ortaya çıkması üzerine kurulmaktadır. Örneklem dahilinde ibadet ve dini törenlere dair videolar arasında yer alan Kutsal Kurban ritüeli de inanan kişilerin başlangıçta yaşanan kutsal bir olayın yeniden gerçekleşmesine dair ritüeli barındırmaktadır. Kilisede gerçekleştirilen ayinde ilk olarak toplu şekilde dua edildiği ve ilahi

söylendiği görülmektedir. Ardından rahip törenin yapılacağı kutsal alana gelmekte ve perde kapanmaktadır. Burada yer alan perde metaforu Kutsal Kitap'ın Mısır'dan Çıkış (2014, v. 26:33) bölümünde yer alan ve kutsal alanı diğer alanlardan ayırmakta kullanılacak olan perdeye atıf yapmaktadır. Böylece kutsama alanı insanın günahından uzak bir alan olarak oluşturulmaktadır. Perde kapandıktan sonra ilahiler devam etmektedir. Ardından dua eşliğinde perde açılmakta ve rahibin kutsadığı ekmek ve şarabın yanında görevli kişilerin buhur yakarak kutsamaya dahil olduğu görülmektedir. Kutsal Kitap'ın pek çok yerinde geçen buhur, özellikle Mısır'dan Çıkış kitabında yer almakta ve kurban ile ilişkili kutsama aracı olarak aktarılmaktadır (2014, v. 30:35). Ayinde de buhurun amacı kutsal kurbanın ritüelini yerine getirmektir. Rahip dua ve kutsamayı bitirdikten sonra vaaz ile devam etmektedir. Kurban ve kutsal inancın temel iki sembolünü oluşturmaktadır. "Arkaik toplumda öne çıkan iki ana ritüel türü, kurban töreni ve krallık törenidir. Bir rahip, kurban aracılığıyla insanla tanrı arasında gelişen uçurumu kapatmaya çalışır" (Peacock, 1979, s. 395). Bu açıdan kurban törenleri ister gerçek anlamda bir kurban vermek olsun ister videodaki şekilde sembolik törenle kurbanı hatırlamak üzerine olsun tanrı ile iletişim kurbanın bir aracısı olarak kabul edilmektedir. Videolarda görüldüğü üzere ayine kiliseye gelerek katılan pek çok kişinin bulunmasının yanı sıra online olarak izleyen ve yorum yapan katılımcılar da bulunmaktadır. Videolarda yer alan perde metaforu aracılığıyla kutsal alan ve kutsal olmayan alan birbirinden fiziki olarak ayrılmaktadır. Ancak dijital üzerinden katılanların konumu bu açıdan bir belirsizlik oluşturmaktadır. Gerçek uzam üzerine kurulu kutsal olan ve olmayan ayrımı dijital ile birlikte sekteye uğramaktadır. Nitekim kutsal olmayan alanda kutsanmayı bekleyen katılımcılardan farklı olarak evlerinde ya da videoyu her nerede izliyorlarsa orada olan katılımcıların kutsamaya dahil olup olmayacağı net olarak anlaşılmamaktadır.

Bir başka anlaşılabilirliğe neden olan konu ise Hristiyanlık açısından önemli bir sakrament olan ekmek ve şarap ayinidir. Efkariya sakramenti (veya 'komünyonu') yani ekmek-şarap ayininin tarihte ortaya çıkan bir görünümü dinsel uygulamanın alımlanışının dönüşümü konusunda oldukça önemli bir örnek sağlamaktadır. Ekmek-şarap ayinine dair ayetlerden biri Kutsal Kitap'ın Matta kitabında yer almaktadır. Hz. İsa'nın emriyle imanlıların Mesih'in etini temsil eden ekmeği yiyerek ve kanını temsil eden şarabı içerek bir kurban olan Mesih'e bağlılıklarını ifade ettikleri bir ibadettir (2014, v. 26:26-28). Katolik teolojisinde rahip tarafından kutsanan ekmek ve şarabın simgesel olarak değil gerçekten Hz. İsa'nın etine ve kanına dönüştüğü ancak şekil bakımından sıradan bir ekmek gibi görüldüğü kabul edilmektedir. Katolik teolojisinde 'transubstantiation' olarak adlandırılan bu olgu, ekmek ve şarabın görünüşünü oluşturan arazların değişmeden özünün gerçekten kan ve ete dönüşmesini ifade etmektedir (Rahardja, 2021, s. 72). Bu bağlamda ekmeğin ve şarabın kokusunun veya tadının değişmesine gerek olmadan özü dönüşebilmekte ve Gerçek Mevcudiyet (Real Presence) adı verilen mucizevi olay her komünyonda gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle, Hristiyan inancına göre her komünyon kutsaması sırasında Hz. İsa doğrudan sunak masasında bulunmaktadır. Bu nedenle kutsanmış ekmek ve şaraba sıradan insanların dokunmasına izin verilmemekte, bedene alınması ciddi kurallarla sınırlandırılmaktadır. Nitekim tarihte kendini ekmek ve şarabı almaya layık görmemiş pek çok insan gibi Ortaçağda da ayinde çoğunlukla yalnızca rahiplerin ekmek ve şarabı yiyip içebildikleri dönemler boyunca "ocular communion" yani 'göz komünyonu' adı verilen bir uygulama gelişmiştir. Bu pratiğin altında başta tarihsel ve teolojik eğilimin yanı sıra Hristiyanlıkta ilk günah olarak kabul edilen yasak ağaçtan yemeden önce ağacın meyvelerinin 'görülmüş' olmasına ilişkin kabul bulunmaktadır. Nitekim, Şeytan ilk insanları kandırırken yasak ağacın meyvesinden yediklerinde 'gözlerinin açılacağını' ve 'iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaklarını' söylemiştir. Kutsal Kitap'ın Yaratılış kitabında bu sözle beraber meyvenin kadına 'çekici' görüldüğünü ifade etmektedir (2014, v. 3:6). Dolayısıyla ilk kadın daha meyveyi yemeden önce meyvenin imajına bakarak günaha dahil olmuş sayılabilmektedir. Çünkü henüz meyveyi yememiş olsa da meyvenin görsel çekiciliğinin oluşması eylemi başlatarak iyi ile kötünün ne olduğuna kendisinin karar vereceği sonucu ortaya çıkartmıştır. Diğer bir deyişle, ağacın güzel ve meyvesinin çekici olduğunun fark edilmesi, yani görme eylemi olmadan ilk günahın gerçekleşmesi mümkün olmamıştır. Biernoff (2002) tarafından 'bakışın

düşüşü (fall of vision) olarak adlandırılan bu durum (s. 42) sonraki süreçte *Gerçek Mevcudiyet* yaklaşımıyla birleşerek *ocular komünyonun* temelini oluşturmuştur. Buradan hareketle *ocular komünyonun* teolojik formülü Biernoff tarafından şu şekilde verilmektedir; “İlk günah yasak meyvenin tadına bakmadan önce görsel bir ihlale başladıysa, kurtuluş da benzer şekilde bir bakışla başlayabilirdi” (s. 141). Böylesi bir teolojik-tarihsel bağlamda, Ortaçağ boyunca imanlılar tam rahip ekmek ve şarabı havaya kaldırıp kutsayarak Hz. İsa’nın gerçek etine ve kanına dönüştürdüğü sırada izliyor, ardından kitleler halinde bu mucizeyi yeniden görmek için başka kiliselere akın ediyordu. Hz. İsa’nın bedenini ve kanını almaya cesaret edemeyen ve almasına izin verilmeyenler için bu anı ‘görmek’ başlı başına komünyonu doğrudan katılmak kadar faydalı kabul edilmeye başlanmıştı. Bu uygulama Katolik Kilisesi tarafından dışlanmamış, hatta Komünyon kutsamasının gerçekleştiği kısımlar yükseltilecek daha fazla insanın görmesi sağlanmıştır. Böylece kutsallık ile bakış arasında ortaya çıkan ilişki, kutsanmanın göz üzerinden de gerçekleşmesine dair bir ritüeli ortaya çıkarmaktadır. Ancak burada bahsedilen bakış, bakan kişi ile bakılan nesnenin aynı uzamı paylaşması ve bakılan nesnenin kutsanmasının aynı uzam aracılığıyla gerçekleşmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Dijitalleşme ile ortaya çıkan ‘orada bulunmaya gerek olmadan görebilme’ yetisi, kutsamayla ilişkilendirilen bakıştan farklı bir anlam taşımaktadır. Nitekim Efkariya sakramentinde rahibin kutsamasıyla birlikte gerçek anlamda Hz. İsa’nın bedeni ve kanına dönüşen ekmek ve şarabı görmek ile bu olayı dijitalleşme aracılığıyla görmek arasında fenomenolojik bir fark bulunmaktadır. Gerçek uzamda kutsanan ekmek ve şarap, ekmek ve şarap fenomenini doğrudan karşılayan ve bunun sonucunda inanişaya uygun olarak gerçekten ete ve kana bürünen bir nesne olarak var olmaktadır. Ancak dijital ortam aracılığıyla kutsamaya dahil olanların gördüğü şey yalnızca ekmek ve şarap fenomenlerinin görüngüleri olmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar tarihsel süreçte bakış kutsamaya eşit bir konuma yerleşmiş olsa da dijitalleşmiş bakış fenomenlerinin görülmesinden öteye geçememektedir.

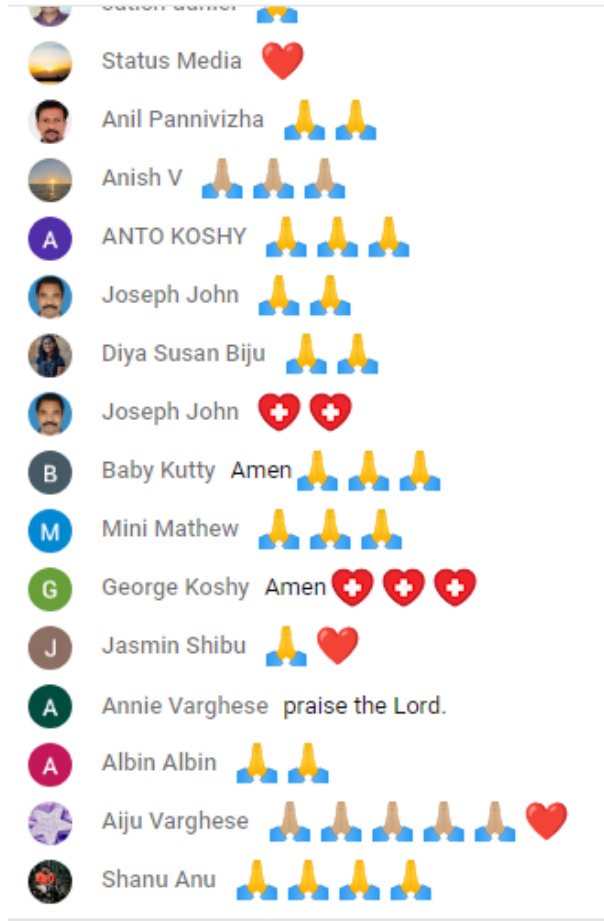
Görsel 6. Ekmek Şarap Ayini, Ignatius Maha Edavaka (2023, 4:09:56)

Görsel 7’de Ignatius Maha Edavaka (2023) isimli videodan ekmek şarap sakramentine dair görsel yer almaktadır. Burada rahip tarafından kutsanan ekmek ve şarap sıraya geçen imanlılara verilmektedir. Kiliseye fiziksel olarak katılanların kutsamaya ortak olmalarının yanı sıra canlı yayın üzerinden katılanların da bu anı paylaşmaları ve yorum yapmaları binlerce yıllık kilise tarihi açısından ritüeli farklı bir boyuta taşımakla birlikte kutsallığın dijitalleşmesi fenomenolojik olarak mümkün olamayacağından ortaya bazı ironik durumlar çıkmaktadır. Görsel 8’de ayine canlı yayın üzerinden katılanların yorumları yer almaktadır.

Görsel 7. Ekmek Şarap Ayinine Canlı Yayın Aracılığıyla Katılanların Mesajlarından Kesit İçeren Görsel, Ignatius Maha Edavaka (2023)

Popüler sohbet mesajlarının tekrarı ▾

Görsel 7’de yer alan ekmek ve şarap ayini ile aynı anda canlı yayın üzerinden katılanların yaptıkları yorumlar Görsel 8’de gösterilmektedir. Görselden de anlaşılacağı üzere katılanlar kutsal ile olan ilişkilerini imojiler aracılığıyla ifade etmektedir. Bazı katılımcıların ise kutsama ve dualara “Amin” yazdığı görülmektedir. Böylece Ortaçağda kutsamaya tanık olmak için bir kiliseden diğerine geçen inanlardan kutsamaya imoji ile karşılık veren inanlara doğru bir dönüşüm yaşandığı anlaşılmaktadır.

Benzer bir dönüşüm örneklemedeki Ayak Yıkama Servisi videosunda görülmektedir. Ayak yıkama ritüeli veya ayak yıkama töreni Hristiyanlıktaki en köklü dinsel uygulamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Kutsal Kitap’ta yalnızca Yuhanna İncil’inde geçen bu uygulama Hz. İsa’nın son akşam yemeğinde havarilerin ayaklarını yıkayıp onlardan da birbirlerinin ayaklarını yıkamalarını istemeleriyle başlamıştır (2014, v. 13:5). Bu uygulama erken dönemden itibaren kilisede uygulanmış, özellikle Kutsal Perşembe törenlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde halen Katolik Kilisesi’nin yanı sıra Ortodoks Kilisesi ve Doğu Kiliseleri ile özellikle Anglikan, Metodist, Baptist ve Presbiteryen görüşteki Protestan kiliselerde bir ibadet olarak icra edilmektedir. Hristiyanlar bilginler tarafından bu tören insanların birbirine hizmet etmesi ve alçak gönüllülüğün bir görünümü olarak kabul edilmiştir. Nitekim İncil’de yer alan 1. Timoteos (2014, v. 5:9-10) mektubunda Pavlus’un dul kadınlarla ilgili verdiği hükümden ilk toplulukta imanlıların ayaklarının birbiri tarafından yıkandığı anlaşılmaktadır. Fakat kilise tarihinde bu uygulama ile ilgili birçok teolojik tartışma da

gerçekleşmiştir. Ayak Yıkama Ritüeli Hz. İsa tarafından bizzat mevcut anda ilgili mekânda bulunan öğrencilerine uygulanmış ve birbirlerine de benzer uygulamayı yapmaları emredilmiştir. Bob Breneman (2009) tarafından ifade edildiği üzere ayak yıkama ritüeli kişinin diğerleriyle tümüyle bedensel bir temas kurduğu bir uygulama olduğundan “duygusal ve kişiseldir”; “Ayak yıkama ritüelinin derin fiziksel doğası, onu diğer kutsal uygulamaların çoğundan ayırır” (s. 26). Ayak yıkama ritüelinin dijitalleşmesi konusunda ortaya çıkabilecek bir itiraz tam da bu fiziksel doğa ile ilgili olacaktır. Nitekim ayak yıkama töreni tanrı ile kullarının ilişkide buldukları bir sakrament değil, kulların karşılıklı fiziksel ilişkide buldukları bir ibadettir. Bu bağlamda ayak yıkama töreninin esas anlamı ancak bir kölenin yapabileceği bu eylemi gönüllü olarak kardeşlik bağıyla bağlı olduğu başka bir imanlıya gerçekleştirmenin sağlayacağı alçakgönüllülüğü deneyimlemek olduğundan mekân faktörü doğrudan belirleyicidir.

Görsel 8. Ayak Yıkama Ritüeli, Ayak Yıkama Servisi (2023, 2:28:38)

Görsel 9’da rahip tarafından gerçekleştirilen ayak yıkama töreninden bir kesit yer almaktadır. Videoda görüldüğü üzere Hristiyan inancına göre alçakgönüllülükle hizmet edebilmenin sembolü olan ayak yıkama ritüeli sessizlik ve gizlilik içinde gerçekleştirilen bir eylem olmaktan uzaklaşarak bir gösteri haline dönüşmektedir. Ayakları yıkanan ve ayakları yıkayan arasında geçen bir ritüel olması açısından deneyimsel yönü öne çıkan bu ritüelde kişiler arasındaki etkileşim göz ardı edilerek seyirlik bir metaya dönüşmekte ve ayak yıkama eylemi fordist üretim biçimini anımsatmaktadır. Ritüelin deneyimsel boyutuna en çok atıfta bulunan eylemler arasında yer alan ayak yıkama ritüeline uzaktan bakmak –dijital ile bakmak- ise, mantıksal olarak eylemin etkinliğine dahil olma sonucunu doğurmayacaktır. Nitekim böylesi bir dinsel örneklemede alçakgönüllülük ancak fiziksel ve ruhsal olarak uzakta kalarak değil, yaklaşılarak gerçekleştirilebilecek bir eylemliliktir.

Hristiyan ayinlerinin özellikle Covid 19 süreci ile birlikte dijital üzerinden yapılması konusu Papalık Konseyi’nin de gündemine dahil olmuş ve Konsey konuyla ilgili açıklamada bulunmuştur. Günümüzde komünyonu bakmak Hz. İsa’nın varlığıyla karşılaşmak anlamında değerli bulunmakta ve tanrı ile iletişimin bir yolu olarak kabul görmektedir. Ancak Vatikan’a bağlı Sosyal İletişim İçin Papalık Konseyi (Pontifical Council for Social Communications) medyayı Tanrı’nın kurtuluşu duyurmak üzere bir hediyesi olarak görmekle birlikte “Teknoloji yeni ancak fikir eski” sözüyle özetlediği bir yaklaşım geliştirmektedir. Papalık Konseyi, “Sanal gerçeklik, Efkariya’da Mesih’in Gerçek Mevcudiyetinin, diğer sakramentlerin sakramental gerçekliğinin ve etten kemikten bir insan topluluğunda paylaşılan ibadetin yerini tutamaz. İnternette kutsal ayin yoktur” şeklinde bir açıklama yapmıştır (*The church and internet*, 2002). Bu bağlamda, kilise sanal ortamlarda dini faaliyet yürütülmesini değerli bulmakla birlikte eylemin dinsel statüye kavuşması için fiziksel varlığın mekân içerisinde etkileşime girmesini şart görmektedir. Nitekim tüm dinsel uygulamalar bedende bulunan

insanlar için fiziksel varlığın kullanımıyla gerçekleşen uygulamalardır. Dolayısıyla kutsallık, beden ve kurtarıcı arasındaki ilişkinin dijitalleşme ile birlikte aynı aurayı devam ettirmesinin mümkün olmaması Papalık Konseyi kararı ile de desteklenmektedir.

Sonuç

Belirli durumlarda belirli bir zaman ve uzam içerisinde gerçekleştirilmesi gereken belirli davranışların sistematik bir biçimde kültüre içkin hale gelişi olan ritüel, meşruiyetini yüzlerce yıllık bir tekrarlanma pratiğine borçludur. Ancak dijitalleşme ile birlikte, yeni bir uzamın bir araya gelme biçimlerini dönüştürmesi ile birlikte bir toplumun yüzlerce yıl içerisinde kadimleştirdiği ritüellerin temel niteliklerinin değiştiği, dolayısıyla oradalığın fenomenolojik deneyimselliği olan anın biricikliğinin yitirilmesine yol açtığı anlaşılmaktadır. Dijitalleşmenin zaman ve uzam kırıncı avantajlı nitelikleri, yüzyıllardır tam da zaman ve uzam içerisinde anlam üretmek üzere biçimlenmiş olan ritüeller açısından deneyimsel büyü-bozucu dinamikler haline gelmektedir. Yeniden-üretim ile birlikte artık yapının aslı için akla gelmeyecek konumların mümkün olduğu, izleyicinin yapıya değil, yapının izleyiciye doğru gittiğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla ele aldığımız canlı yayınlanan cenaze, evlilik ve ibadet törenlerinde de benzer bir durum görülmektedir.

Ritüelin dijitalleşmesi ile birlikte cenaze, evlilik ve ibadet ritüelleri bir dijital içerik haline getirilerek Benjamin'in (2007) ifade ettiği gibi "aslı için düşünülemez konulara" (s. 54) girmekte; başka bir şehirdeki evlere, başka bir saat dilimindeki ekranlara ulaşmaktadır. Böylece insanlar ritüele değil, ritüel insanlara doğru gitmektedir. Örneğin bir imge haline getirilen cenaze, kültüre yerleşik saygı unsurlarından uzaklaşarak tüketilmekte, diğer bir deyişle, aurasını yitirmektedir. Cenaze törenin ayrıntıları biricikliğini yitirerek sonsuz kez izlenebilen, gerektiğinde geriye sarılabilen basit bir videoya dönüşmekte ve anlamını kaybetmektedir. Böylece, ritüel dijitalleşerek niteliksel olarak da dönüşmektedir. Nesnenin kopyalar halinde çoğaltılması ile "Yeniden-üretim yoluyla en yakın görünümü içerisinde el altında bulundurma gereksinimi günden güne artmaktadır" (s. 57) cümlesinde Benjamin'in 'el altında bulundurma' ifadesi, tam olarak ritüelin anın biricikliğinden koparılarak, her daim izlenebilir bir metaya dönüşmesi ile örtüşmektedir. Bir kişinin mezara defnedilmesi anı, kayıt altına alınarak tekrar tekrar izlenebilen ve her daim el altında bulunabilen bir gösteriye dönüşmektedir. Böylece, YouTube üzerinden canlı olarak yayınlanan cenaze töreninin sürekli el altında tutulmaya mahkûm edildiği ve unutulmaması nedeniyle hatırlanması imkânsız bir imge haline getirildiği anlaşılmaktadır. Aslında varlığının anlamını defin töreninin biricikliğine borçlu olan cenaze ritüeli, dijitalleşme ile birlikte potansiyel açıdan sonsuz kez tekrarlanabilen bir gösteriye dönüşerek meta haline gelmektedir. Bu açıdan ritüelin kültüre içkin aurası, dijitalleşmenin soğuk sayısallığında yitilmektedir. Böylece dijital uzamın avantajlarından faydalanmak istenirken, ritüele konu olan olgu kültürel niteliklerini kaybederek kendine yabancılaşmaktadır.

Dijitalleşmenin etkileşimcilik, anıdalık, uzam aşkınlık ve zaman aşkınlık gibi nitelikleri dijital uzamı özellikle kriz dönemlerinde oldukça avantajlı kılmaktadır. Küreselleşmenin bir getirisi olarak kısa sürede pandemiye dönüşen koronavirus salgını ile birlikte dijitalleşme, gündelik hayatta birtakım dönüşümlerin başlangıcı olmuştur. Dijital uzamın yüz yüze gelmeden etkileşimi mümkün kılması, bulaşıcı hastalığın yayılma tehlikesi olmadan gündelik iletişimin sürdürülebilmesini sağladığından, dijitalleşme pandemi ile küresel çapta önem kazanmıştır. Ancak yalnızca bireysel iletişimin değil, kültürel olguların da dijital uzama taşınmasıyla birlikte öngörülmesi mümkün olmayan kültürel anlam erozyonları ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece ne kültürün biricik auraya sahip bir olgusu olabilen ne de tümüyle kurgusal bir gösteri ürünü halinde ortaya çıkabilen ölüm, içinden türediği anlamsal ağdan kopmakta ve kavramsal olarak kültür ile kurgu arasında melezleşmektedir.

Evlilik ritüelleri için de benzer bir durum söz konusu olmakla birlikte, evlilik töreninin ontolojik yapısı gereği gösteriye daha uygun olması ritüelin dijitalleşmesi konusunda cenaze törenleri ile aynı etkiyi taşımamaktadır. Kutlama temelinde gerçekleşen ve iki insanın hayatlarının birlikte devam edeceğinin toplumsal oluruna dair bir töreni ifade eden evlilik ritüelleri, doğası gereği seyirlik bir metadır. Çünkü davetlilerin tamamı gelin ve damadı ‘seyretmek’ üzerine ritüele dahil olmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte seyir durumu hem gerçek uzamda hem de dijital uzamda gerçekleşebilmektedir. Ancak burada ortaya çıkan başka bir sorun canlı yayının ‘anımsalılık’ özelliğinin evlilik ritüelleri için geçersiz olmasıdır. Ritüelin gerçekleştiği anda olan gelin ve damat ile dijitalden katılan konuklar arasında zamansal bir yarıklık bulunmaktadır. Bu açıdan dijital törene katılım ile gerçek andaki tören arasındaki zaman sürekli ötelenmekte ve dijitalden törene katılanların tebrikleri gelecek zamanın tebrikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan katılıma dayalı ritüellerden biri olarak evlilik törenlerinin dijitalleşmesi aura yitiminin yanı sıra zamansal bir sorunu da beraberinde getirmektedir.

Dini törenlerin ve ibadetlerin ritüelleşmesi konusunda da binlerce yıllık kadim törenlerin niteliksel bozulmaya uğraması söz konusudur. Nitekim Vatikan’a bağlı Sosyal İletişim İçin Papalık Konseyi tarafından da dijital törenlerin gerçeği ile aynı etkiye sahip olamayacağına dair açıklama yapmıştır. Bedensel bulunuşa bağlı ve doğrudan beden üzerinden dolayımlanan yaratıcı ile kurulan iletişim, dijital bir uzama aktarıldığında ontolojik bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Tanrı ile kurulan ilişkinin de dijitalleşmesi gibi ütopyik bir sonuca doğru dönülen bu durum dinsel deneyimin farklı bir boyuta taşınması anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Jay’e (2012) göre, dinsel deneyim yalnızca beş duyuya dayanan bir kategori olmanın ötesinde irade, inanç ya da dini huşu gibi iç yetilerin de önemli olduğu bir deneyimdir (s. 111). Dolayısıyla bir ritüele beş duyu ile katılımı dahi mümkün kılmayan dijital uzamda yalnızca görme ve işitme duyularına hitap eden bir törende bedensel bulunuşa dayalı huşu ve oradalık niteliklerinin sağlanamaması, dinsel deneyimin günümüzde ‘dönüşüme uğramasına’ neden olmakta; gelecekte ise teknolojik gelişmelere bağlı olarak ‘dinsel deneyimin başkalaşması’ sonucunu ortaya çıkarabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak belirli bir olay karşısında verilecek tepkiler ve gerçekleştirilecek edimler bütünü olarak ritüeller binlerce yıllık bir tekrara dayanmakta ve esas olarak deneyimsel oradalık üzerine kurulmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte gerçeklik algılarının dönüşmesi ve dijital bir uzama bağlı fenomenolojinin ortaya çıkması ile birlikte insanlığın en kadim sayılabilecek edimleri de dijitalle uyum sağlamıştır. Bu uyum sürecinde ritüelin temelinde bulunan aura yitirmekte, ritüelistik süreç kadim edimlerin boş bir taklidi haline dönüşmektedir. Ritüel gerçek uzamda gerçek haliyle icra ediliyor olsa bile kameraların canlı yayın için ritüel anında bulunuşu dahi ritüelin aurasında eksilmeye neden olmaktadır. Ritüel içinde bulunan kişilerin canlı yayın aracılığıyla ‘öteki’ tarafından izleneceğine dair bilinçli ya da bilinçdışı farkındalığının ritüelin huşu içinde geçmesini sekteye uğratması muhtemeldir.

Kaynakça

- Anand & Teny || wedding live || 26.09.2022 || Zoom digital cinemas. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=9F5QH8UH7Dw>
- Aniyamma thampikutty [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=B5IRgp7wb8Y>
- Arslan, C. (2018). Dijital yeniden üretim çağında sanat eseri: “Aura” kavramının dijital sanat bağlamında yeniden değerlendirilmesi. *Art-Sanat Dergisi*, 9, Article 9.
- Ayak yıkama servisi: St. Ignatius Ortodoks Maha Cemaati, Kaipattur. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=Nbww7aQdjll>

- Baavan. T. Koshy (51) | mannîl kaippattoor | funeral service | 22.02.2022 | Zoom studio | 9447000889 [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=nmj-aNH2HZQ>
- Benjamin, W. (2007). *Pasajlar* (A. Cemal, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Benjamin, W. (2012). *Fotoğrafın kısa tarihi* (O. Akınhay, Çev.). Agora Kitaplığı.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2018). *Gerçekliğin sosyal inşası* (V. S. Öğütte, Çev.). Atif Yayınları.
- Biernoff, S. (2002). *Orta Çağ'da görme ve bedenle ilişki*. Palgrave Macmillan.
- Brenneman, B. (2009). Embodied forgiveness: Yoder and the (body) politics of footwashing. *The Mennonite Quarterly Review*, 83.
- Campbell, R., Martin, C. R., & Fabos, B. (2014). *Media & culture: Mass communication in a digital age*. Bedford/St. Martin's.
- Carey, J. W. (2009). *Communication as culture: Essays on media and society*. Routledge.
- Cohen, A. P. (2001). *Symbolic construction of community*. Routledge.
- Collins, R. (2005). *Interaction ritual chains*. Princeton University Press.
- Couldry, N. (2005). *Media rituals: A critical approach*. Routledge.
- Debord, G. (1996). *Gösteri toplumu* (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Deenamma skariah (78) funeral service | 10.08.2021 | Zoom cinimas [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. https://www.YouTube.com/watch?v=6Sql_ehEcmo
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya dinlerine giriş: Tanrılar, ritüel, tapınak*. Ayışığı Kitapları.
- Deuze, M. (2006). Participation, remediation, bricolage: Considering principal components of a digital culture. 22(2), 63-75. <https://doi.org/doi:10.1080/01972240600567170>
- Durkheim, E. (2005). *Dini hayatın ilkel biçimleri* (F. Aydın, Çev.). Ataç Yayınları.
- Esgin, A. (2018). Gündelik hayat sosyolojisi: Tarihsel süreç ve temel ilkeler. İçinde A. Esgin & G. Çeğin (Ed.), *Gündelik hayat sosyolojisi: Temalar, sorunsallar ve güzergâhlar* (ss. 13-34). Phoenix.
- George geevarghese (95) | funeral service | 07.12.2020 | Zoom digital cinema [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. https://www.YouTube.com/watch?v=BgV-q2_8NgU
- Gere, C. (2008). *Digital culture*. Reaktion Books.
- Gürdal, N. (2015). Aura'nın yitiminden sonra sanat eseri. *Yıldız Journal of Art and Design*, 2(2), Article 2.
- Hertz, R. (2004). *Death and the right hand*. Routledge.
- Işın, E. (1995). *İstanbul'da gündelik hayat*. İletişim.
- Jay, M. (2012). *Deneyim şarkıları: Evrensel bir tema üzerine modern çeşitlemeler* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis.
- Kılıç, S. N. (2012). Toplumsal ilişkiler alanı olarak sanal alem üzerine Schutz'cu bir çözümleme. 13(4), 139-150.
- Kutsal Kitap Tevrat, Zebur, İncil. (2014). *Kitabı Mukaddes*. Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları.
- Lefebvre, H. (2016). *Modern dünyada gündelik hayat* (I. Gürbüz, Çev.). Metis.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

- Martin-Fugier, A. (2007). *Burjuva özel hayatlarının ritüelleri*. İçinde P. Aries & G. Duby (Ed.), & A. Berktaç (Çev.), *Özel Hayatın Tarihi 4: Fransız Devrimi'nden Büyük Savaş'a* (ss. 205-277). Yapı Kredi Yayınları.
- Peacock, J. L. (1979). Notes on a theory of the social evolution of ritual. İçinde L. Honko (Ed.), *Science of Religion: Studies in Methodology* (ss. 390-401). Mouton Publishers.
- Rahardja, D. (2021). A review of the catholic theology on the eucharistic transubstantiation and the real presence doctrines – why they matter. *International Journal of Humanities and Social Science*, 8(4), 70-82. <https://doi.org/10.14445/23942703/IJHSS-V8I4P111>
- Salamone, F. A. (Ed.). (2004). *Encyclopedia of religious rites, rituals, and festivals*. Routledge.
- Sandywell, B. (2004). The myth of everyday life: Toward a heterology of the ordinary. *Cultural Studies*, 18(2-3), 160-180. <https://doi.org/10.1080/0950238042000201464>
- Saramma joshua [84] funeral service \ live webcast on \ 06.02.2021\ Zoom cinemas [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=zNAMEEKrmC4>
- St: İgnatius Maha Edavaka Baselios Marthomma Mathews III Katolik Bava'ya hoş geldiniz. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=32hRZGBtICU>
- Sucu, S. A., & Gündüz, U. (2019). Kitlelerin yeni göç mekânları olarak sosyal medya ve sanal göç ilişkisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), Article 2.
- Swartz, M. J., & Jordan, D. K. (1976). *Anthropology: Perspective on humanity*. John Wiley & Sons.
- The church and internet. (2002). *Pontifical council for social communications*. https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/pccs/documents/rc_pc_pccs_doc_20020228_church-internet_en.html
- van Dijk, J. (2012). *The network society*. Sage.
- Wedding live Dr. Leya Sara Joji & Lino K Thomas || 22.01.2023 || Zoom digital cinemas [Video]. (2023, Eylül 12). YouTube. <https://www.YouTube.com/watch?v=YI9jnyBsTos>
- Wulf, C. (2009). *Tarihsel kültürel antropoloji* (Ö. D. Sarısoy, Çev.). Dipnot.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zoom cinemas [YouTube Kanalı]. (2023, Eylül 12). YouTube. https://www.YouTube.com/channel/UCiuORq_VMwmW2cYbxPydRvg

Gündelik Hayat ve Kültürel Aura Yitimi: Zoom Cinemas YouTube Kanalında Geçiş Ritüellerinin Dijitalleşmesi

Gizem Gülsün TÜRELİ *

Extended Abstract

Daily life, one of the most fundamental dynamics of culture, carries a reality that offers ready-made information on how individuals will live. Daily life, which has imposed itself with social assumptions almost from the very beginning of humanity within the classical culture, within the classical understanding of space and time, enters a rapid transformation process with new communication technologies and emerges with new dynamics in cyberspace. Everyday life is the motion of the reproduction of a stereotyped reality and the individual's wheel of making sense of life. As a constructed reality space, everyday life presents the individual with certain behaviors accepted by the society into which they were born. Ritual, positioned within the everyday, derives its power from experience. At the same time, ritual is a structure in which what is appropriate for the position is selected and normed, and what is inappropriate is excluded. Ritual is the most appropriate form of collective behavior for a particular action in accordance with the spirit of the community and the time. Therefore, ritual creates a sense of belonging and subordination by providing an integration in the social socialization process.

Walter Benjamin's "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction" is very important as it analyzes the technical possibilities of the age in terms of the work of art and its reception. Benjamin analyzed the reception of the work of art through the concept of "aura" not only in the aforementioned article in 1936, but also in his work titled "A Short History of Photography" (2012) published in 1931. Claiming that mechanical reproduction through artworks actually causes a transformation in art itself, Benjamin states that during reproduction, the truth based on uniqueness based on time and space is destroyed both in the production of the work and during the encounter with the work. In other words, 'technique' disintegrates the relationship with the tradition from which the work derives and the ritual in which it is situated, turning the work into a rootless quasi-reality.

Within the scope of the study, 5 videos for each category were selected by random sampling method from the videos of death and marriage transition rituals and religious ceremonies and worship rituals broadcast live on the YouTube channel Zoom Cinemas. The video contents included in the sample are subjected to text analysis. Since the content to be examined within the sample is

---

* Res. Assist. Dr., İstanbul Ticaret University, e-mail: ggtureli@ticaret.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0105-5156, İstanbul, Türkiye.

visual, descriptive analysis method will be used as well as text analysis method. In this way, it is aimed to clarify the analysis by transforming the data in the videos into meaningful expressions.

First of all, in the videos of death rituals, practices that emphasize the cultural aura of the ceremony, such as seeing the body for the last time before burial or praying at the funeral, become dysfunctional with the digitalization of the ritual. Indeed, what makes the last sighting of the corpse before burial meaningful is that the face of the corpse will never be seen again. This ritual has developed to create a last memory in the mind before the images are recorded by technical means, thus placing the funeral in a final, unrepeatable and unique atmosphere of the deceased. However, just as the atmosphere of the work of art, which contains the distinctive qualities of the conditions of its production, is lost in the age of mechanical reproduction, the aura of ancient rituals, which is based on the impossibility of repetition, is dissipated by the side effect of digitalization that turns the phenomena it deals with into a commodity of spectacle. A phenomenon such as the last sighting of a funeral, which is unique in its own meaning pattern, is transformed into a YouTube video with music in the background through digitalization, and moved to the virtual environment with the potential to be watched infinitely. Thus, even years after the burial of the corpse, the burial ritual, which is actually culturally very private, can be watched over and over again. This is a clear example of the impact of digitalization on the reception of cultural rituals.

Although there is a similar situation for marriage rituals, the fact that the marriage ceremony is more suitable for spectacle due to its ontological structure does not have the same effect on the digitalization of the ritual as funeral ceremonies. Marriage rituals, which take place on the basis of celebration and express a ceremony of social consent that two people will continue their lives together, are inherently a spectacle commodity. Because all of the invited guests are involved in the ritual to 'watch' the bride and groom. With digitalization, the spectacle can take place both in real space and in digital space. However, another problem that arises here is that the 'immediacy' feature of live broadcasting is invalid for marriage rituals. There is a temporal rift between the bride and groom, who are in the moment when the ritual takes place, and the digital guests. In this respect, the time between the participation in the digital ceremony and the ceremony in the real moment is constantly postponed, and the congratulations of those who participate in the digital ceremony appear as congratulations of the future time. In this respect, the digitalization of marriage ceremonies as one of the rituals based on participation brings along a temporal problem as well as a loss of aura.

In terms of the ritualization of religious ceremonies and worship, there is a qualitative deterioration of thousands of years of ancient ceremonies. As a matter of fact, the Pontifical Council for Social Communication of the Vatican has stated that digital ceremonies cannot have the same effect as the real thing. The communication with the creator, which depends on bodily presence and is mediated directly through the body, brings with it an ontological problem when it is transferred to a digital space. This situation, which turns towards a utopian outcome such as the digitalization of the relationship with God, means that religious experience is carried to a different dimension. Similarly, according to Jay (2012) religious experience is not only a category based on the five senses, but also an experience in which internal faculties such as will, faith or religious awe are important (s. 111). Therefore, the inability to provide the qualities of awe and presence based on bodily presence in a ceremony that appeals only to the senses of sight and hearing in a digital space that does not even make it possible to participate in a ritual with the five senses causes the religious experience to be 'transformed' today, and suggests that it may result in the 'metamorphosis of religious experience' in the future due to technological developments.

As a result, rituals as a set of reactions and actions to be performed in the face of a certain event are based on thousands of years of repetition and are essentially based on experiential presence. With the transformation of perceptions of reality with the development of technology and the emergence of phenomenology based on a digital space, the most ancient acts of humanity

have also adapted to digitalization. In this process of adaptation, the aura underlying ritual is lost and the ritualistic process turns into an empty imitation of ancient acts. Even if the ritual is performed in real space in its real form, the presence of cameras at the moment of the ritual for live broadcasting causes a loss in the aura of the ritual. The conscious or unconscious awareness of the ritual participants that they will be watched by the 'other' through the live broadcast is likely to interrupt the awe of the ritual.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.

The research was conducted by a single author.

*****

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

*****

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale bir benzerlik taramasından geçirilmiştir ve dergi beklentilerini karşılamaktadır.

This article has undergone a plagiarism check and meets the expectations of the journal.

*****

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköęretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etięi Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed.